

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U

BELGELER

Cilt : XII

Sayı : 16

1987

2. Baskı

T Ü R K T A R İ H K U R U M U B A S I M E V İ - A N K A R A

1993

Sahibi : TÜRK TARİH KURUMU

Türk Tarih Kurumu

Birinci baskı : 1987
İkinci baskı : 1993

ALİ FETHİ OKYAR'IN GÜNLÜK HÂTİRALARI

(30 Nisan 1921 - 16 Ekim 1921)

Dr. FETHİ TEVETOĞLU

Türk Millî Mücadelesi ve İnkılâbî Târîhi'nin, Atatürk Çağı'nın ön safta gelen ünlü devlet, diplomasi ve politika adamlarından biri Ali Fethî Okyar (Pirlepe, 29 Nisan 1880-İstanbul, 7 Mayıs 1943)'dır. Onun son derece renkli, canlı ve mücadeleli geçmiş askerî ve siyâsî hayâtı, diplomasi alanında gördüğü başarılı hizmetler, Türk milletinin çok partili demokratik rejime kavuşturulması yolundaki çabaları, Atatürk Çağı târihçilerinin dikkat ve titizlikle inceleyip ortaya koymağa zorunlu buldukları hususlardır.*

“Atatürk devri, onun için de şöyle böyle bulunmuş olanların, veyâ kendilerini olduklarından başka türlü sandırmak hevesine kapılanların elinde sömürülüp durmuştur” diyen Fâlih Rıfki Atay, Atatürk'den dinlediği hâtıralar esas tutularak yazılmış *Çankaya*'sında: *“Fethî Okyar, Atatürk'ün O'nu hiç bir zaman fedâ etmeyecek bir arkadaşı idi”* diye vasıflandırdığı Fethî Bey'den sık sık bahsedilir. Bunlardan biri de şudur: *“Mustafa Kemâl, Hükümet Reisi olarak, kendi dâvâsını birlikte yürütebileceği bir ikinci adam aradığı vakit, aklına ilk gelen İsmet Paşa olmamıştır. Fethî Bey olmuştur. Fethî Bey şübhe yok, Batı medeniyetçisi idi.”*

29 Nisan 1880'de Pirlepe'de doğan Ali Fethî, çiftçilikle uğraşan, çiftlik ve toprak sâhibi Pirlepe'li İsmail Efendi'nin oğludur. Sekiz yaşına kadar Pirlepe'de büyüyen Fethî, ilk öğrenimini Manastır'da tamamlamış (1891); Rüşdiye ve l'dâdî tahsillerini de bitirdikten (1897) sonra, 1898'de Harbiye'ye girmiştir. 1900'de Harbiye'den me'zun olmuş ve 1903'de Kurmay Yüzbaşı rütbesi ile Harbakademisi 56. sınıfının birincisi olarak öğrenimini tamamlamıştır. 3. Ordu kadrosunda ilk kıt'a hizmetine giren Fethî Bey, Mustafa Kemâl'in bulunduğu 1904 me'zunlarından bir yıl önceydi.

Fethî Bey'in sınıf arkadaşları arasında Ali Fuad (Erdem) (Orgeneral), Galatalı Şevket Bey (Albay), Câfer Tayyar (Eğilmez) (Tümgeneral), Kara Vâsîf (Karakol) Bey (Albay), Mustafa (Muğlalı) (Orgeneral) ve Mürsel (Bakû) (Tümgeneral) bulunmaktadır.

İki ayrı sınıftan bulunmalarına rağmen Ali Fethî (Okyar) ve Mustafa Kemâl (Atatürk), gençlik yıllarından bu yana dâimâ yakın arkadaş olmuşlardır. Birbirlerini seven, birbirlerine güvenen iki dost sıfatı ile, istibdadla mücadeleden, birlikde *Minber* adlı bir gazete çıkarmaktan, Millî Mücadele'yi başarıya ulaştırmaya; Türkiye'yi çok partili demokratik rejime kavuşturmaya kadar, içinde veyâ başında buldukları çeşidli vatan ve millet hizmetlerinde aynı saflarda omuz omuza savaşan iki samimî silâh ve dâvâ arkadaşının ideal örneğini vermişlerdir.

* Dr. Fethî Tevetoğlu: Atatürk'ün Dâvâsını Birlikde Yürütmekte İlk Aklına Gelen Arkadaşı: Ali Fethî Okyar, Türk Kültürü, Ağustos 1987, Sayı: 292, ss. 9-17.

1904-1905'de Manastır'da, 1906-1908 yıllarında da sıra ile Edirne, Kesriye, Naslıc ve Selânik'de kurmay subay olarak hizmet ve vazife gören Fethî Bey, bu bölgede istibdad rejimine karşı teşkilâtlanan hürriyet mücâdelecilerine katılmış; gizli İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin ordu saflarındaki samimî mensubu ve savunucularından biri olmuştur.

Meşrûtiyet'in ilânından sonra Paris Ataşemiliterliğine atanan Fethî Bey, (31 Mart Vak'ası) diye târihe geçen olayın 13 Nisan 1909'da vukuu üzerine Selânik'deki İttihad ve Terakki Cemiyeti Umûmî Merkezi'nin ve Ordu Komutanlığı'nın çabası ile, adı Mustafa Kemâl tarafından koyulan Hareket Ordusu teşekkül edince, Avrupa'dan koşup gelen Enver, Hâfiz Hakkı gibi arkadaşları ile birlikte o da İstanbul'a yetişmiş ve Müfreze Kumandanlığı yapmıştır.

Tahtından indirilen Sultan II. Abdülhamid'e Selânik'e naklolunacağını Ordu adına Hüsnü Paşa ile Albay Galib ve Binbaşı Fethî Bey bildirmişlerdir. Eski Hâkan'ın yanında bulundurmak istediği oğullarından Şehzâde Abdürrahim ve Mehmed Âbid Efendiler'le, kızları Şâdiye, Ayşe ve Refia Sultanlar dâhil, 38 kişilik maiyetiyle 27 Nisan 1909 gece yarısı özel bir trenle Selânik'e getirilip Alâtini Köşkü'ne yerleştirilmesinde muhafızlığına, İttihadcılarının centilmenliği ile ünlü subaylarından Kurmay Binbaşı Ali Fethî Bey verilmiştir.

Daha sonra tekrar Paris'deki vazifesine dönen Fethî Bey, 1911 Eylül'ünde, İtalyan'ların Trablusgarb'ı işgalleri üzerine Tunus'dan sınırı geçerek bu cebhedeki arkadaşı Mustafa Kemâl'in yanına koşmuş ve Trablus cebhesinin korunmasında, bir yıl süren başarı ve yararlıkları ile ün kazanmıştır. Önü hâtıralarında: "*Bingazi'de Enver Bey, Mustafa Kemâl Bey; Trablus'da Neş'et Paşa, Fethî Bey isimleri, mukavemetin başlıca timsalleri olarak güvenin kaynağı idiler*" demektedir.

Balkan Harbi çıkınca, müttefik Balkanlılar ordusuna karşı Çanakkale Boğazı'nı savunmak için Bolayır'da teşkil edilen (Bahr-i sefid Boğazı Kuvây-ı Mürettebesi)'ne Kurmaybaşkanı verilen Fethî Bey, burada da çetin bir savunma görevi yapmış; Osmanlı Meclis-i Meb'usânı'nın 2. döneminde Manastır Meb'usu seçilmiş ve Meclis'in feshi üzerine yeniden askerî görevine dönmüştür.

Balkan Harbi'nin sonunda Ali Fethî Bey, İttihad ve Terakki Fırkası Umûmî Kâtibliği'ni kabul etmiştir.

Fâlih Rıfki Atay, Atatürk'ün Hâtıraları'nda şunları belirtmektedir: "*İttihad ve Terakki de Mustafa Kemâl'e esaslı siyâsî bir rol vermekden çekinmiştir. Arkadaşı Fethî Bey'in Parti Umûmî Kâtibliği sırasında onun yardımı ile, bazı teşebbüslerde bulunmak istemişse de, İttihad ve Terakki Fethî Bey'i Sofya Elçiliği ile İstanbul'dan ayırdı. Mustafa Kemâl de onun Ataşemiliteri olarak memleketten uzaklaştı.*"

1913 yılı Haziranında kendi isteğiyle askerlikten isti'fa ederek Kurmay Yarbay rütbesiyle yedek subay sınıfına geçen ve 10 Ekim 1913'de Sofya'ya Büyükelçi giden Fethî Bey, 4 Aralık 1917 târihine kadar bu görevde kalmış; buradan Osmanlı Meclis-i Meb'usan'ının 3. döneminde İstanbul Meb'usu seçilmiş ve 7 Muharrem 1337 (Ekim 1918) târîhli Hattühümâyûn ile kurulan Ahmed İzzet Paşa kabinesinde Dâhiliye Nâzırı olmuştur.

Müşir Ahmed İzzet Paşa (Furğaç), kahraman bir asker olduğu gibi, üstün bir vatansever ve yüksek bir karakter adamı idi. 14 Ekim 1334 (1918) günü kurduğu kabinesinde Adliye Nezâreti'ne eski Şeyhulislâm Ürgüblü Hayri Efendi'yi, Dâhiliye Nâzırlığı'na -az önce de belirttiğimiz gibi-Fethî Bey'i ve Mâliye Nâzırlığına da Câvid Bey'i seçmişti. Muhâliflerin ve Dâmad Ferid Paşa'nın baskısında kalan Sultan Vahîdeddin, 6 Kasım 1918'de Evkaf Nâzırı Abdurrahman Şeref Efendi'yi Sadriâzam Ahmed İzzet Paşa'nın konağına göndererek bu üç Nâzırın vazifelerinden uzaklaştırılmaları suretiyle kabinede değişiklik istemişti. Buna,

Ahmed Rıza Bey'in: "*Fethî Bey'in bir dakika bile kabinede kalması câiz olamayacağı*" ifadesi de eklenince, Ahmed İzzet Paşa, bütün kabine arkadaşlarını toplamış ve çok ağır bir üslûb ile kaleme alınmış istifânâmesinde Pâdişah'ın bu baskısını Anayasa'ya aykırı bir davranış diye vasıflandırarak Hükûmetini toptan isti'fâ ettirmiştir.

1919 Martında, Ferid Paşa Hükûmeti tarafından, İzzet Paşa Kabinesi'ndeki Ürgüblü Hayri Efendi ve Hüseyin Rauf Bey gibi arkadaşları ile berâber tutuklanan Fethî Bey, Bekirağa Bölüğü'nde iki-buçuk ay kadar kaldıktan sonra, 28 Mayıs 1335 (1919) günü, diğer 66 tutuklu ile birlikte İngiliz kamyonlarına doldurularak Galata'daki Arabyan Hanı'na getirilmişlerdir. Oradan da (Prenses Anna) adlı bir İngiliz gemisine bindirilip Malta'ya sürülmüşlerdir.

30 Nisan 1921'e kadar Malta'da Salvator Kal'asında sürgün kalan Ali Fethî Bey, yedi gruba ayrılmış sürgünlerden ikinci grubu oluşturan eski Dâhiliye Nâzırlarından -13 Temmuz 1926 Salı sabahı İzmir Suikastı'nda asılan- İsmail Canpolat, eski Aydın Vâlisi Rahmi, eski Adana Vâlisi Cevdet ve Hüseyin Câhid (Yalçın) Beylerle bir arada kalmıştır.

De Robeck'in 6 Aralık 1919 Cumartesi günü gönderdiği üç listeden, "İktidarda buldukları sırada zulüm yapılmasından sorumlu" sayılanların oluşturduğu 2. listede 21. sırada yazılı bulunan Fethî Bey, 30 Nisan 1921'de sürgünden kurtulup Malta'dan Avrupa'ya geçmiş; burada Osman Nizâmî, Vehib ve Said Halim Paşalar gibi Türk devlet adamları, askerler ve diğer bâzı yabancı diplomatlarla görüşmüş ve İnebolu yolu ile Anadolu'ya geçip, arkadaşı Mustafa Kemâl'in yanında, Millî Mücâdele'ye katılmak üzere yola çıkmıştır.

Ali Fethî Okyar'ın çok muhterem eşleri, tanınmış diplomat ve yazar İsmail Hakkı Alişan Eldem (1879 - 13 Mart 1944)'in kızı rahmetli Galibe Okyar Hanımefendi (İstanbul 1899 - Ankara 15 Aralık 1981) ile, değerli evlâdları Prof. Osman Okyar ve Nermin Kırdar'ın yayınlamak üzere bana tevdi' buyurdukları (*ALİ FETHİ OKYAR'IN GÜNLÜK HÂTİRALARI*), işte bu târihten başlanarak yazılmıştır.

30 Nisan 1921'den 16 Ekim 1921'e kadar 170 günlük kısa bir zamana âid bulunan bu hâtıralar, Millî Mücâdele Târihi'mizle ilgili mühim noktalara ışık tutmaktadır.

Bir virgüline dokunmadan aynen sunduğumuz bu kısa notlar hâlindeki değerli günlük hâtıralar, Ali Fethî Bey'in nasıl millî bir duygu, düşünce ve imanla Ankara'ya koşmuş, Millî Mücâdele'ye atılmış ve eski yakın arkadaşı Mustafa Kemâl'in yanında yer almış olduğunu sergilemektedir.

Ayrıca bu hâtıralar, diplomasi târihimizin bir önemli bölümünü, Ali Fethî Okyar'ın, 20 Ekim 1921'de imzalanan Türk-Fransız Andlaşması (Ankara İ'tilâfnâmesi)'ndeki hazırlayıcı mühim faaliyet ve hizmetlerini de ortaya çıkarmaktadır.

Ali Fethî Okyar'ın kendi elyazısı ile bir küçük takvim-defterine yazılmış bu değerli hâtıralarını aynen istinsah ederek Türk okuyucularına ve târih araştırmalarına kazandırmakla bir küçük millî hizmet görebilmiş olursak, 1939-1940 yıllarında şahsen tanımak şerefine erdiğim bu büyük devlet adamı adaşımın aziz hâtırasına saygı ve bağlılığımın büyük mutluluğunu duyacağım. Bana bu mutluluğu kazandıran Okyar Âilesi'ne şükrânım sonsuzdur.

Çankaya: 31 Ocak 1986
Dr. Fethî TEVETOĞLU

30 Nisan 1921

Malta'dan hareket.

7 Mayıs 1921

Münih'e muvasalat.

11 Temmuz 1921

Roma'ya muvasalat

Hotel Flore'da oda.

13 Temmuz 1921

Roma

Çokdan beri niyet eylediğim bir şeye bu akşam başlıyorum! Günü gününe hâtıralarımı bir deftere geçirmek. Ümid ederim ki bu def'a diğer teşebbüslerime nazaran daha sebatkâr olacağım. Bugün *Nizâmî Paşa* ile Hâriciye'de Umûr-ı Siyâsiye Müdürü *Lago*'yu gördüm. Anadolu Hükûmeti'nin İtalyanlar'a yaptığı sert muâmelelerden pek müşteki. Türkler'e cidden dostâne bir siyâset tâkib eden İtalyanlar'ın bu gibi muâmelelere mâruz kalmaları esbâbını Ankara'da te'sirât-ı hâriciye'ye yâni Bolşeviklere atfediyor. Ve şimdi bizimle hem-hudud olan ve mâlûmâtına göre hududda pek çok asker cem' eylemekte olan Bolşevikler'le dostluğu bu derece ileri götürmeği Türkler için muzır görüyor.

14 Temmuz

Roma'da bulunduğum bu günler zarfında bittabi' beni en çok meşgul eden mes'ele Ankara'ya gitmek için emin bir yol bulmaktır.

Malta'da iki sene süren esâret hayâtından sonra bir daha böyle bir belâya tutulmamak için ne kadar ihtiyat etsem azdır.

Antalya ve İnebolu tariklerinden İnebolu'yu artık tercih ediyorum. Çünkü vapuru terketmeden yoluma devam edeceğim. Ancak gerek Yunan limanlarına temas ederken gerek İstanbul limanında kalacağım dört gün zarfında hiçbir tehlikeye ma'ruz kalmamak için İtalya Hâriciye Nezâreti'nin muâvenetini isteyeceğim. Bu muâveneti te'min edersem rahat rahat yola çıkabilirim.

15 Temmuz

Yol mes'elesi yine tamâmen takarrür etmemiştir. Bugün Antalya'ya gidecek vapura biraz temâyül var. Ancak Afyonkarahisar'ının Yunanlılar tarafından zabtı havâdisi bu yolun aleyhinde bir delildir.

Filvâki' Yunanlılar üçüncü taarruzlarına artık sûret-i kat'iyede başlamış oluyorlar. Afyonkarahisar'ının zabtı pek iyi bir havâdis değil. Mâmâfih bu taarruzun da, ötekilerin âkibetine uğraması me'mul. O zaman İzmir meselesi daha kolaylıkla hallolunabilir. Bugün gayet sıcaktı. Albano'da *Vehib Paşa*'da yemek yedik. Romanlarda okuya okuya bende epeyi te'sir bırakan Roma ovasını re'yülayn gördüğümünden memnun oldum. Biraz da inkisâr-ı hayâle uğramadım değil.

16 Temmuz

Roma'da bir sıcak gün daha geçirdim. Cidden pek sıcak. *Borghese*'de bir öğle yemeği. Şâyân-ı esef ki bu bahçeye hiç i'tinâ olunmuyor. Belediye hidemâtı bütün Roma şehrinde pek nâkıs. Sokaklar ikrah edilecek derecede pis ve tozlu. İstanbul'u andıran birçok cihetleri var. Halk akşamüstü kahvehânelerde piyâde kaldırımları üzerinde serinliyor. Berlin, Münih gibi temiz ve muntazam ve her tarafı zümrüd gibi yeşil şehirlerden sonra kurak, tozlu ve sıcak

Roma şehrine gelince Roma hakkında iyi bir fikir hâsıl olmuyor. Bittabi' Roma'nın da hiçbir şehirde bulunmayan san'at hazineleri var. Bunları da unutmayalım. Mâmâfih ben Münih'de yaşamağı tercih ederim.

17 Temmuz

Şimdi *Nesim Mazliah* ile *Vasfi Bey*'e mektub yazdım. Nafta ve kömür için *Vasfi Bey* tarafından teşkili teklif olunan şirkete dâhil olabileceğime dâir cevablar verdim. Bakalım bu rüyâdan da ne çıkar!

Bugün yine pek sıcaktı. Sabahleyin pazar kalabalığı ile dolu olan Borghese'de bir gezinti, sefarette öğle yemeği. Otelde istirahat. Akşam yemeğini Pariola Tiyatrosu'nda yedik. Ve pek mâhir canbazlar seyrettik.

18 Temmuz

Frascati'ye gayet sıcak bir zamanda azimet ve avdet. Öğle yemeği *Said Halim Paşa* yanında. Frascati pek serin. Roma ile arasındaki iklim farkı şâyân-ı hayret. Akşam *Osman Nizâmî* ile Castello del Cesari'de akşam yemeği. Mehtab ve gayet ılık bir havada müstesnâ bir mvki'de yediğimiz bu yemek, hâtıralarım arasında kalacaktır. Yarın bilet alınacak, pasaport vize ettirilecek, velhâsıl seyahat hazırlıkları.

19 Temmuz

Galibe'yi ne kadar istiyorum! Aynı yaşamak pek müşkil! Malta'da iftiraktan bu defaki iftirak daha ıztırab verici. Malta'da esâret endişesi diğer her türlü düşüncelere galebe ediyormuş demek. Her hâlde ayrı yaşamak pek müşkil. Bugün İstanbul için bilet aldım. Şimdilik 1500 lira verdim. Mütebâki farkı vapura binerken te'diye edeceğim. Bugün Hâriciye Nezâreti'ne gittik. Şifâhî te'minat aldık. İnşallah fi'liyat bu te'minatı tekzib etmez. Bugün Kütahya'nın sukutu haberini okudum. Kütahya ile Afyonkarahisarı arasında büyük bir muharebenin inkişaf ettiğini de Hâriciye'de duydum. Ümid ederim netice lehimizde olur.

20 Temmuz

Kütahya'nın sukutu teyyüd ediyor. Yunanlılar ordumuzun mağlubiyetinden ve tâkibine devam olduğundan bahsediyorlar. Acebâ muharebe-i kat'iyeye verildi mi? Zannetmek istemiyorum. İnşallah bir, iki güne kadar iyi haberler alırız.

Yarın beni Hâriciye Nâzırı kabul edecekmiş. Yol için emniyet tedâbirinin alındığı da *Osman Nizâmî*'ye bildirilmiş. İnşallah bir sakatlık olmaz.

Burada sıcaklar müdhiş bir surette devam ediyor. Geceleri de hayli sıcak oluyor. Zannedersem terleye terleye bir, iki kilo kaybettim.

Bakalım Hâriciye Nâzırı yarın ne söyleyecek, belki orada iyi haberler de alabileceğim.

21 Temmuz

Gayet kederli ve ye's verici bir gece. Ancak Malta'da iken bu kadar karanlık ve mâtemli günler geçirmişdim. Eskişehir'in Rumlar tarafından işgali. Pek küçük bir ümid kapısı var: Büyük bir muharebe vukua geldiğine dâir bir işâret yok. Eskişehir'i bizimkiler bilâ muharebe terketmişlerse henüz ordu mevcut demektir. Bu hâlde acebâ birkaç güne kadar bu ordunun mukabil taarruza kalkdığına dâir bir haber alacak mıyız? Bütün mesele burada, ben zann ediyorum ki bu haberi yakında alamazsak Yunanlılar dâvâyı kazanacaklardır. O zaman ise gerek şahsî gerek umûmî büyük bir felâketin arefesindeyiz demektir. İnşallah ya iyi bir haber alır veyâ ben tahminâtımda aldanmış olurum.

Hâriciye Nâzırı, *Lago* gibi beyân-ı şikâyet etti. Her ne ise seyahatım zannederim te'min olunmuştur.

22 Temmuz

Ümid kapısı gittikçe kapanıyor. Eskişehir'in zabtuna dâir Rumlar'ın haberleri doğru ise bizim ordu firar hâlinde demektir. Birçok silâh ve mühimmat Eskişehir'de bırakılmış. Ne müdhîş ve mâtem-engiz haberler! Demek bütün ümidler ve emeller Rumlar'ın darbesiyle berhavâ oldu! İstikbâlimiz ne olacak? Acebâ iyi günler geçirecek miyiz? Millet'in tâlih-i menhûsu henüz mağlup edilmedi mi? Velhâsıl mağlubiyet haberleri tahakkuk ederse pek kara günler geçireceğiz demektir. İnşallah bu sahifeleri ileride okuduğumuz zaman ne kadar esassız bir ye'se tutulduğumu görerek memnun olurum.

Galibe ve çocuklar endişesi olmasa ne hırs ve heyecan ile bu kavgaya atılır ve ölümü arardım!

23 Temmuz

Öğleyin *Argano Kahvesi* yanında *Picalo Gazetesi* İstanbul'dan iki telgraf neşrediyor: Ordu muntazam çekilmiş ve bütün levâzimatını berâber götürmüş. İkinci telgrafda Afyonkarahisar ve Dumlupınar'ın alındığı ve her iki cenahdan mukabil taarruza kalkıldığı ve Yunan Ordusu'nun vaziyetinin müşkil bir şekil aldığı yazılıyor. Dünkü mâtem-engiz haberler üzerine ne hayat-bahş beşâretler. İnşallah bu akşam telgraflar bunu te'yid ederler. Ve belki daha iyi haberler verirler.

Telgraflarda yeni bir şey yoktu. Roma'dan ayrıış. Seyahatı *İbrâhim* Bey'le beraber yapıyoruz. Yolda Hacı Davud Vapur Kumpanyası sâhiblerinden biri bize çattı. Oldukça geveze bir şey.

24 Temmuz

Bugün Brindisi'ye muvasalat. Pazar olduğu için her yer kapalı. Esâsen sıkıntılı ve pek küçük bir şehir olan bu yerde pazar münasebetiyle büsbütün can sıkıcı akşamı nasıl yapacağımızı bilemedik.

Vapur da dört saat "rötar" ile geldi. Öğlen "Otel Enternasyonal"de öğle yemeği. Biraz şehirde dolaşdık. Denizde de bir gezinti yaptık. Nihâyet akşam vapura bindik. Şimdi 17 numaralı kamaradayım. Vapurun adı Aventino. Pazar olduğu için hiç yeni bir haber yok.

25 Temmuz

Bu sabah Korfu'ya uğradık. Yunan Bahriye Nâzırı * da bizim vapurda imiş. Avrupa'dan geliyor. Korfu'da elde edilen en yeni Yunan gazeteleri Mustafa Kemal'in mukabil taarruzuna dâir tafsilât veriyorlarmış. 14 Fırka ile yapılan bu mukabil taarruz, gazetenin rivâyetine göre püskürtülmüş ve birçok mühimmat alınmış. Bu haberin sıhhatine pek inanmak istemiyorum. Mâmâfih merakdayım.

Vapur rahatça. Yemekleri pek iyi. Yolcuları arasında ekseriyet Rum ve İngiliz olmak i'tibâriyle pek eğlenceli değil. Aceba Pire'yi de Korfu gibi rahat rahat geçecek miyim?

26 Temmuz

Bütün gün hiçbir limana uğramadan evvelâ Matapan Burnu'na doğru cenub sonra biraz şark ve saat yediden i'tibâren Pire'ye doğru şimâl istikametinde kat'ı mesafe ettik ve ediyoruz.

* Georgios Baltaçis (İzmir 1868 - Atina 1922), Atina ve Paris'de Hukuk tahsil edip dışişlerinde görev almıştır. 1902 yılında politikaya atılmış; 1908'de Dışişleri Bakanı, 1915'de Ulaşdırma Bakanı, 1921'de Tarım ve Bahriye, 1922'de tekrar Dışişleri Bakanı olmuştur. F.T.

Yarın sabah 6'da Pire'de olacaktıydık. Kapdan şimdiye kadar Yunanlılar tarafından kendisine hiçbir müşkilât yapılmadığını söylüyor.

Yunan Bahriye Nâzırı Türkler'in Yunan plânları hakkında aldandıklarını ve darbeyi başka taraftan beklediklerini söylüyor. Esâsen pek palavracı görünen ve hakikî bir Yunanlı'ya lâıyk bir tafrafuruşluk gösteren bu nâzır taslağı, aceba vaktinden evvel mi gurur ve azamet gösteriyor? Ah bu habersizlik ne fena bir şey!

27 Temmuz

Bugün de denizde habersizlik içinde geçti. Pire gazeteleri Mustafa Kemâl'in mukabil taarruzuna karşı Rumlar'ın ihrâz-ı muvaffakiyet ettiklerini yazıyorlarmış. Fakat kimse bu gazetelere inanmak istemiyor. Ben bittabî herkesden ziyade inanmak istemiyorum. Yarın Çanakkale'de Türk gazetelerini belki okuyabileceğiz. Pire'yi de kemâl-i sükûnetle geçtik.

Bundan sonra İstanbul vartasını atlatmak kalmıştı. Fakat herşey Ordumuzun muvaffak olmasına bağlıdır. Bakalım!

28 Temmuz

Saat altı. Çanakkale önünde duruyoruz. Bir, iki İtalyan yolcu olarak vapura girdiler. Onlar, muharebeye dâir mâlumat sâhibidirdiler. Benim için müdhîş bir dakika! Biraz sonra alacağım haberler acaba ne şekildedir! Heyecandan titriyorum. İtalyan doktoru vapura gelmiş idi. Filvâki' Yunanlılar'ın Ankara'ya ilerlediklerini ve birçok esir aldıklarını maatteessüf te'yid etti.

Yıldırımla başımdan vurulmuşa döndüm. Ne müdhîş felâket! Fikrim durgun bir hâlde. Hiçbir şey düşünmüyorum. Gerek şahsî gerek umûmî en karanlık âkibetler beynime hücum ediyor. Ne olacağız? Ne olacağız?

29 Temmuz

Başına pek çok hârikulâde vak'alar gelmiştir. Rumeli'de eşkıya tâkibâtı, 1908 İnkılâbı, 31 Mart Vak'ası'nı müteakıb İstanbul'a yürüyüş ve Harbiye Nezâreti'ni işgalim, Abdülhamid'i Yıldız Sarayı'ndan çıkarıp Selânik'e isâlim, Paris'den 1911 Eylülünde Trablus'a hareketim ve Tunus'dan hududu geçişim, Trablus'da bir sene harb, Balkan Muharebesi'nde Maydos'da, Bolayır'da ve Gelibolu'da Erkân-ı-harb Reisi sıfatıyla harb, 33 yaşında Bulgaristan'a sefaretim, Dâhiliye Nezaretimden sonra Bekir Ağa mahbusiyeti ve 2 sene Malta'da esaret. Bunlar alelâde şeyler değilse de bu akşam bir milyonluk şehir olan İstanbul'un limanında Aventino'da yalnız geçen gece de hiç şüphesiz benim için fevkalâde. Pek yalnızım, fakat kuvve-i mâneviyem geçen geceye nazaran pek iyi.

Ordunun vaziyeti ümitsiz değilmiş!

30 Temmuz

Bugün sabahdan akşama kadar vapurda kaldım. *Rasim Ferid* ve *Sezai Bey*'le görüştim. Makinenin satılmış olmasına memnun oldum. Hemşirem (*Emine Okyar*) Molvo'da rahatmış.

Vaziyet-i askeriyede bir tebeddül yok. Oraya gidince vaziyet-i mezkûreyi artık yakından görmüş olacağım. Lâkin hareket zamanına kadar yalnız başıma bu vapurda daha üç gün nasıl geçireceğim. Zor şey vesselâm!

31 Temmuz

Bugün öğleden sonra *İzzet Paşa*'nın arzusuna tevfikân kendi hânelerinde misafir kalmak şartıyla vapurdan dışarı çıktım. Ve şimdi, apartmandan uzun müddet seyretmiş olduğum

Hâriciye Nezâreti'ne mahsus konakda bir odada bulunuyorum. Buradan apartımana atfylediğim nazar, kalbimde derin bir iz açdı! Orada *Galibe* ile ne güzel yaşıyorduk. Beni *Galibe*'den bu suretle ayırmağa mecbur eden kimselere ne kadar lânet etsem azdır.

Yarın eşyalarımın bir kısmını almak için *Haydar Bey*'den istifade edeceğim. *İzzet* ve *Sâlih Paşalar*'la vaziyet-i umûmiye hakkında görüşdük.

1 Ağustos

Ne kadar meşgul bir gün! *İzzet Paşa*'da öğle yemeğini yedikten sonra *Monsieur Guindorf* dan aldığımız üç sandığı yerleştirmek üzere vapura gittim. Orada *Memduh Bey* ile görüşdüm. *Galibe*'ye 52, 70'den 600 liralık mark gönderdim. Sonra Ortaköy'ünde *Sezai Bey*'in evine gittim. Oradan *Rasim Ferid*'le Çubuklu'ya, oradan da *Bebek*'e gittik. Ben yalnız tekrar *İzzet Paşa*'nın evine ve oradan da saat 11'de vapura gittim. Fikren ve vücûden bu derece meşgul olduğum günler azdır.

2 Ağustos

Sabah erkenden rıhtımdan ayrıldıktan ve kontrol edildikten sonra, saat 11'e yakın hareket ve Boğaziçi'nden mürûr ettik. Boğaziçi'nin manzarası pek güzeldi. Deniz pek az müteharrikdi. Vapurda pek iyi doktorlarımızdan birkaç tanesi ile muarefe ettik. İstanbul'dan bilâ hâdise ayrılmış olduğuma memnun olarak geceyi geçirdim.

3 Ağustos

Bugün nihayet kendi toprağımıza ayak basdım. İnebolu manzara i'tibâriyle pek güzel bir kasabacık. *Resneli Nâzım* beni evine misafir aldı. Ve bu geceyi onun evinde geçiriyorum. Eğer Yunan endişesi olmasa iki sene esaretten sonra hür olarak kendi toprağımıza ayak basdığımdan nâşi ne kadar sevinecektim. Fakat bu endişe her türlü sevinçlere ve ümidlere karşı tehdidkâr dişlerini gösteriyor. Samsun'da Rum tehciri yapılmış. Lâkin Samsun arkasında pek çok Rum eşkiyası varmış. Bakalım yarın bir otomobil bulup yolumuza devam edebilecek miyiz?

4 Ağustos

Akşama kadar otomobil münakaşası. Adam başına 75 lira çok olduğundan otomobil sâhibi *Süleymanoviç*'e (observation) yapıldıysa da te'sir etmediğinden bir günde bizi Kastamonu'ya isâl edeceğini te'min eden *Dillizâde Vehbi Bey*'in faytoniyle seyahata karar verdik.

5 Ağustos

Alafranga sabah saat üçde faytona bindik ve iki saat karanlıkta yürüdükten sonra manzarası lâtif ve ormanlıklı vâdilerden ve bilâhare platoya vâsil olduktan sonra dahi çıplak araziden geçerek gece saat 9'da Kastamonu'ya geldik ve *Muhiddin Paşa*'nın lütfettiği misafere kabul ettik.

Maatteessüf bizi getiren hayvanlardan biri ölmüş. Filvâki' yokuşu pek ziyâde ve pek dik olan yollar üzerinden hemen bilâ istirahat 94 kilometreyi kat'a kalkışmak biraz ifratkârâne idi. Yarın bir "yaylı" ile yolumuza devam edeceğiz.

6 Ağustos

Ilgaz Dağı'nı kat'ettikten sonra cenub eteğinde Behçet Hanı denilen pis mırdar bir yerde gayet rahatsız bir gece geçirdim. Araba pek seri' gitmiyordu. Ve yokuşları, hayvanlara yardım olsun diye yaya çıktık.

Ilgaz Dağı ormanları cidden güzel; henüz tahribe uğramayan aksâmı bâri muhafaza edilebilse.

7 Ağustos

Hayvanlardan birinin ayakları tutulmuş. Mâmâfih yolda açılır ümidiyle yola koyulduk. Kal'a Ham'nda bir kahvaltı. Yokuşları kâmilen yaya çıktık. Pek çok ârızalı bir araziye kat'ettikten ve arabanın içinde hayli sıkıldıkdan sonra Çankırı'ya vâsıl olduk. Orada Tahrirat Müdürü *Hüseyin Bey* beni evine misafir etti. Pek rahat ettim. Babası *Galibe'nin* Büyükbabası *Edhem Paşa'nın* ağası imiş. Çankırı'ya yaklaştıkça lâtif ormanların izlerine bile tesadüf etmek müşkil oluyordu.

14 saatlik bir "yaylı" yolculuğundan sonra otomobilin geldiği haberi ne hoş!

8 Ağustos

Filvâki *Mustafa Kemâl*, Ser-Yâver'i *Sâlih* ile birlikde Çankırı'ya otomobil göndermişti. Oldukça sıcak bir havada ve hemen bir çölü andıran ağaçsız bir arazide kat'-ı mesafe ettik. Çankırı'dan geçen suyun her iki tarafında pek az yer ekilmiş. Halbuki burası pek münbit görünüyor. Öğleyin Tüney'de bir kahvaltı. Dâimâ inişli yokuşlu bir araziye geçerek Ankara'nın bağlarına geldik. Hiç fena değil. Ankara'da Meclis binasında *Mustafa Kemâl'e* mülâki oldum. Akşam epey konuşduk.

9 Ağustos

Öğleden sonra *Re'fet* ve *Fevzi Paşalar'ı* ziyâret. *Yusuf Kemâl'i* Harbiye Riyaseti'nde *Mustafa Kemâl* ile birlikde gördüm. Hayli oturduktan ve vaziyet-i harbiyeyi anladıktan sonra *Adnan Bey'in* evine gittik. Ve geç vakit istasyona avdet ettim. Avdette *Mustafa Kemâl'in* bağına gittik ve orada akşam yemeğini yedik.

10 Ağustos

Hafif bir başağrısı ile kalktım. Birkaç ziyaretçi öğleden evvel zamanımı işgal etti. *Mustafa Kemâl'in* bağında güzel bir banyo. Saçlarımı da kesdirdim. Yemekden sonra *Yusuf Kemâl'in* yanına gittim. Başağrısı ziyâdeleşti. Akşam *Salâh Cimcoz'un* yanına gittik. Ve bu hoş sohbet zat ile saat 11'e kadar kaldıktan sonra istasyona avdet. *Mustafa Kemâl*, İstanbul mebusluğu tahakkuk ettikten sonra Dâhiliye Vekâleti'ne geçmekliğimi münasib görüyor. Başağrısı *Osman Nizâmî'nin* hapı ile geçdi.

11 Ağustos

Bu gece saat 2'ye doğru cebheden gelen raporlara göre düşman kuvve-i külliye ile mevzilerimize yaklaşıyor. Demek bir, iki gün sonra muharebe olacaktır. Millet'in tâliini halledecek olan bu muharebe neticesine ne büyük helecan ile intizar eylediğim, târifden müstağnidir. Bittabi' bu helecan az çok endişe ile karışık. Bugün Meclis'e gitmiş ve Büyük Millet Meclisi'nin müzâkerâtını dinlemiş idim. Yarın sabah *Mustafa Kemâl* cebheye hareket ediyor.

12 Ağustos

Bütün gün istasyon binasında *Caprini'ye* ve âmirine Fransızca mektub. Geceyi yalnız bu binada geçirmek cidden sıkıntılı. Husûsiyle vukuât-ı mühimmenin arefesinde bulunmak hissi, kalbi büsbütün tazyik ediyor. Vapurda Çanakkale'ye ve daha doğrusu İstanbul'a kadar devam eden müz'îç endişeler tekrar baş gösteriyor. Acebâ meserretli günler görecektir miyiz?

13 Ağustos

Düşmanın meşhud olan ileri harekâtının ciddî bir taarruz mukaddemesi olduğuna henüz kanaat hâsıl olmamıştır. Bu tavrıyla vakit kazanmak imkânı hâsıl olmuştur. Dün geceyi *Adnan Bey'in* evinde geçirdim.

14 Ağustos

Vaziyette mühim bir tebeddül yok. Bu akşam ilk brici oynadık.

15 Ağustos

Bayram olmak münasebetiyle bâzı ziyâretler. *Caprini* ve âmirine yazılan mektubları göndertmemek için *Yusuf Kemâl* zannederim uğraşıp duruyor. Anlaşılmaz bir şey!

16 Ağustos

Gayet sıkıntılı bir gün. İshalden muztarib olarak yataktan kalkdım. Başağrısı, ayaklarımda hararet. Velhâsıl pek müz'ic bir hâl. Müshil aldım. Ve te'sirini gördüysem de hararet henüz inmemiştir. Dışarıda da pek sıcak ve pek sıkıntılı bir hava.

Buraya geldim geveli o kadar boğucu bir hava devam ediyor ki, zannedersem ömrümde fena havadan bu kadar muztarib olmamışdım. *Mustafa Kemâl*'in kaburga kemiği attan düşerken kırılmış. Bugün cebheden buraya geldi. Fakat ehemmiyetsiz olduğu için yarın gidiyor.

17 Ağustos

Düşman bu akşam artık mevzilerimize yaklaşmış bulunacak. Yarın muharebe başlıyor demektir. Bütün millet tâlii, bu harbin neticesine bağlıdır. Binâenaleyh pek büyük alâka ile bu neticeye muntazırız. Ankara muhiti daha ziyâde ric'atı düşünüyor. İnşallah bu düşünce haksız çıkar. Bakalım çok geçmez öğreniriz.

24 Ağustos

Bugüne kadar deftere bir şey yazamadım. Her gün muharebenin başlamasına intizar ile bittabi' sıkıntılı olarak geçdi. Fakat ancak bugün mevzilerimize taarruz edildi. Şimdiye kadar düşman hazırlık yürüyüşleriyle vakit geçirdi. Ve sol cenahımıza karşı büyük kısmını topladı. Bu sabah şafakla taarruz etmiş. Bundan başka bir mâlûmat alınmadı. Neticeye en şiddetli merak ve endişe ile intizar ediyorum. Dört beş günden beri *Rasim Bey*'le beraber yaşıyoruz. Allah kendisinden râzı olsun. Yalnızlığımı tahfif etti. Ve ekseri Manastıra âid hâaturaları ihyâya vesile oldu.

25 Ağustos

Korkunç bekleyiş saatleri. Gelen haberler düşmanın Beylik Köprü'yü (şimendöferin Sakarya'yı katettiği yerde) geçerek taarruz ettiğini, taarruzun tard edildiğini, düşmanın imdad aldığı, bizimkilerin mukabil taarruza kalktığını, Yıldız Tepe'ye dahi şiddetle taarruz ettiğini (Yıldız Tepe, Sakarya ile Ilıca Suyu'nun dirseğindedir) cenubdan dahi şiddetle taarruz eylediğini ve sol cenahda topçu ve hafif piyâde muharebesinin cereyan eylediğini söylüyor. Düşman şâyân-ı kayıd hiç bir muvaffakiyet elde etmemiştir. Fakat vaziyet henüz kararsızdır. Yarına kadar korkulu bekleme saatleri.

26 Ağustos

Sabah raporu vaziyetin pek tebeddül etmediğini söylemekle beraber nikbinânedir. Öğleden sonra gelen raporda Beylik Köprü'de iki firka ile taarruz etmek isteyen düşmana karşı mukabil taarruza kalkıldığını, Yıldız Tepe'ye karşı yapılan taarruzun hiç ilerlemediğini, cenubda düşmanın hatlarımız önünde tevakküfa mecbur olduğunu ifade ediyor. Öğleden sonra saat 3'de karargâhdan gelen raporda Yıldız Tepe karşısında iki firka tahmin edilen düşman taarruzunun kâmilen kırıldığını ve topçusunu geriye almağa teşebbüs ettiğini ve bâzı kolların geriye gittiğini söylüyor. Bunu ilk beşaret haberi telâkki ettik. İnşallah bu haberler çok geçmez temâdi eder.

27 Ağustos

Dünkü nikbinliği bu sabahki rapor bedbinliğe tahvil ediyor. Düşman Beylik Köprü'den iki firka ile taarruza berdevam. Cenubda Ilıca Suyu boyunca sekiz firka dün öğleden sonra şiddetle taarruz etmiş. Sakarya'dan Kanlıgöl Köyü'ne kadar dört firkanın taarruzu zâyiatsızla reddedilmiş. Fakat diğer dört firkanın taarruzu kısmen reddedilmiş kısmen de yeni mevzi'ler alınmıştır. Bugün öğleden sonra raporu sol cenahdan gelen tehlikenin ne kadar ehemmiyetli olduğunu gösterecek. Mübhem, karışık haberler daha doğrusu habersizlikler dolayısıyla bugün öğleden sonra ve gece, en sıkıntılı zamanlardı. Saat 6'da cebheden gelen bir rapor, vaziyette bir tebeddül olmadığını söylüyor.

Bu sabah müdhiş bir patırdı ile uykudan uyandım. Meğer bir vagon cebhâne ateş almış.

28 Ağustos

Bugün taarruzun beşinci günü. Öğle raporu her tarafda düşman taarruzlarının tardedildiğini ve mevzilerimizin muhafaza edildiğini söylüyor. Pek iyi bir alâmet. Düşman bittabi' kuvve-i taarruziyesini ilânihâye muhafaza edemeyeceğinden çekilmeğe mecbur olacağı tahmin ediliyor. Bizim ise mütemâdi takviye kıtaatı ile cebhâne kuvvetimiz hemen eksilmiyor. Askerin kuvve-i mânevîyesi iyi. Bakalım!

29 Ağustos

Bu sabahki rapor, dün öğleden sonra düşmanın sol cenahda ve Beylik Köprü'de bâzi muvaffakiyetlerini kaydediyor. Öğleden sonra ise rapor pek geç geldiği için bedbinâne düşünceler meydan aldı. Pek sıkıntılı birkaç saat geçirdim. Nihâyet gelen raporda düşmanın iki firka ile sol cenaha ve bir firka ile merkeze hücum ettiği ve muharebenin devam eylediği ve hücumlarında düşmanın muvaffak olmadığı bildiriliyor. Bir mânâ çıkaramadım. Her hâlde endişe var. *Galibe*'den Roma'dan beri mektub alamadığım için dahi pek sıkılıyorum.

30 Ağustos

Bir intizar günü daha geçirdim. Düşman yalnız Beylik Köprü'den sabahleyin hücum etmiş. Öğleden sonra ne yaptığı henüz mâlûm değil. Taarruzun yedinci günü olduğu hâlde düşmanın inad ve ısrarı, mücib-i hayrettir. Artık def' olub gitmesi lâzım gelirken behemehâl muvaffak olmak için mezbuhanâye çalışıyor gibi görünüyor. Ümid ederim ki bütün mesâisi kendisine azim telefattan başka bir şey getirmeyecektir.

31 Ağustos

Vaziyet gittikçe daha ümitsiz oluyor. Dün öğleden sonra merkezdeki dördüncü grubun sağ cenâhına hücum eden bir süvari fırkası ve alayı piyâdenin tazyiki ile bu cenah kırılmağa mecbur olmuş ve binâenaleyh tek mil dördüncü grubun ve dolayısıyla diğer grupların vaziyetleri tebdil olunarak evvelki hattan lâakal on kilometre şimâlde bir hat tutulmuştur. Bugün alınan rapora göre düşman şimdi Polatlı'da bulunan sağ cenâhımıza şiddetle hücum etmiş. Allah Mâliye Müfettişi *Muhtar*'ın hediyesinden râzı olsun. Bu sâyede geceyi oldukça kedersiz geçirmeğe muvaffak oldum.

1 Eylül

Bu sabahki rapor bir az nikbinâne idi. Dün Çal Dağı'na yerleşmek isteyen düşman tardedilmiş. Diğer hücumları dahi zâyiat ile reddedilmiş. Fakat akşama kadar hiç bir haber gelmedi. Binâenaleyh bugünkü vukuattan hiç mâlûmat yok. İyi bir şey olsa çabuk mâlûmat verilir nazariyesine göre habersizlik daha ziyâde fena bir mânâyı ifâde eder. Bu itibarla sabahki nikbinlik yerine muzlim fikirler kaim olmağa başladı. Hele yarına kadar bekleyelim bakalım ne duyacağız.

2 Eylül

Dün düşmanın hücumları tardolunmuş. Yalnız sağ cenahda Polatlı sırtlarında mevzî bir muvaffakiyet kazanmış. Bu sabah yine aynı cenahda piyâde ve topçu ateşi teâti olunuyormuş. Öğleden sonraya dâir bir haber alınmadı. Yarın öğreneceğiz. Bugün öğleden sonra düşmanın şiddetli hücumlarına intizar olunuyordu. Bilmiyorum büyük sevinç ve zafer günlerinin arefesinde miyiz? Yoksa Ankara'nın son günlerini mi yaşıyoruz?

3 Eylül

Dün öğleden sonra düşman Çal Dağı'nı ele geçirmiş. Bizim hat dört, beş kilometre geriye alınmış. Bugün cebhede sükûnet var. Şimdiye kadar düşmanın tefevvuku devam ediyor demektir. Verdiği zâiyat ile bu tefevvukun zâil olduğunu görecek miyiz? Yoksa bu tefevvuk zâil olmadan bize kat'î bir darbe vurabilecek midir? Veyâhud iş tahminin fevkünde uzayıp gidecek midir? İstikbâl bunu gösterecektir.

4 Eylül

Bugün düşmanın taarruza hazırlandığına dâir gelen mâlumattan başka bir şey olmadı. Yarın bu taarruza intizar olunuyor. *Muhtar* yine bir mikdar erzak hediye etmiş olduğundan fikrimi ihâta eden bulutları dağıtmaya muvaffak oldum. *Galibe*'den hiç bir mektub daha almadım. Ben de hemen on gündür bir şey yazmadım. Yazmak için hep neticeyi bekliyorum. Bu netice de teehhür edip gidiyor.

5 Eylül

Dün düşmanın sağ cenâhımıza yaptığı taarruz kendisi için telefât-ı azîme ile reddedilmiş. Öğleden sonra bir fırka ile taarruz ettiğine dâir bir haber işittim. Her hâlde vaziyet daha nikbinâne bir surette görülmektedir. Gûyâ düşmanın kuvve-i taarruziyesi kırılmış. Doğru ise pek iyi bir şey.

Bu sabah bir düşman tayyaresi bizi ziyâret etti. Ve istasyon civârına birkaç bomba attı. Bir vagon ve müteâkıben yanındaki diğer bir vagon ateş aldı. Başka zâiyat olmadı. İnsanca 2, 3 telef var.

6 Eylül

Bugün ufk-ı ümid ve intizarda ufak bir ışık peydâ oldu. Merkez karşısındaki düşmanın dağınık kıtaatı içüme' etmek üzere "Sivri"ye doğru geri gitmiş. Diğer bir fırkanın dahi Sakarya sol cenahında toplandığı görülmüş. Başka bir hareket olmamıştır. Yalnız uzakdan topçu ateşi. Bu mâlumattan, düşmanın çekilmek istediği istidlâl olunuyor. Fakat asıl kat'î mâlûmâtı yarın alacağız. Bugün *Galibe*'den 9 ve 14 Ağustos târihli iki mektub aldım ve pek sevindim. Cevab da yazdım.

7 Eylül

Bugün de matlub olan kat'î mâlûmât gelmedi. Her ne kadar cebheden sükûnet olduğu bildiriliyorsa da düşmanın çekildiğine işâret edecek hiç bir mâlumât yok. Teslim olan iki Bulgar, düşman ordusunun hâlini pek karanlık gösteriyor. Ben ifâdelerinin mübalâğadan ârî olmadığını zannediyorum. Her hâlde bugün düşmanın çekildiğine dâir havâdis gelmemiş olması bir az bedbinlik tevlid etti. Acebâ bu harb bu şekilde müzmin bir hâl mi alıyor? O zaman bittabi' fena olur.

8 Eylül

Şübhe günleri devam ediyor. Keşf-i taarruziler yapılmış, bâzı yerlerde düşman siperlerine girilmiş. Hayli zâyiât verdirilmiş düşmandan bomba, tüfenk ve mitralyoz alınmış.

Bâzı yerlerde de kesif piyâde ve mitralyoz ateşine tesadüf edilmiş. Bir düşman fırkasının karışık surette de "Sivri"ye doğru geri gittiği görülmüş. Ben zannediyorum ki artık düşman bîtab düşmüş ve ric'at bile etmiştir. İnşallah bu tahminimde haklı çıkarım. *Mustafa Kemâl* karargâha dâvet eylediği için yarın sabah oraya gidiyorum. *Yusuf Kemâl* berâber.

9 Eylül

Dokuz Eylül'de Mallı Köyü'ne oradan Elâgöz Karargâhı'na gittim. Mallı Köy istasyonunda düşmanın ric'at ettiğini anlar gibi oldum. Karargâh henüz pek emin değil. Yemekten sonra Mallı Köyü'ne avdet ve oradan trenle Polatlı istasyonundan evvel bir yarmaya geldik. Karargâh trendedir. Gittikçe düşmanın ric'at ettiğine emniyet olunuyor.

10 Eylül

Bu sabah erkenden "Gordium" şarkında *Kâzım Bey*'in kumandasındaki müretteb Kolordu'nun tarassud mahallinden Duâ Tepe'ye yapılan taarruzu seyrettik. İlk zamanlarda mütereddid gibi görünen vaz'iyet, öğleye doğru lehimize inkişaf etti. Ve saat birbuçukda Duâ Tepe'ye askerlerimiz çıktı. 57. Fırka, "Karadağ" denilen tepeye doğru topçu ateşi altında yürüdü. Akşama doğru düşmanın külliyetli telefata verdiği ve altı top bıraktığına dâir haberleri işittik. Bugün tayyare, düşmanın kat'i surette ric'at ettiğini bildirdi. Bittabi' sevincimize nihâyet yok. Diğer kolordulardan -gruplardan- müsaid haberler gelmişse de akşama doğru bunların düşmanın mukabil taarruzu karşısında püskürtüldükleri haberi keyfimizi kaçırdı.

11 Eylül

Sabah daha erkenden *Âsım Bey*'in telâşlı seslerinden uyandım. Demek iyi gitmeyen bir şey var! Filvâki, en sol cenahdaki *Izzeddin Bey* fırkalarının düşmanın mukabil taarruzu üzerine darmadağınk geri döndüklerine dâir haber geldi. Geceleyin düşman daha bir iki yerde mukabil taarruz yapmış ve eski mevzilerini almış. Sabahki te'sir o kadar iyi değil! Düşmanın bütün kuvvetiyle henüz yerinde durduğuna hükmolunmak isteniyor. Tayyare raporu ise düşmanın ric'atını kat'i surette te'yid ediyor. Her hâlde bugün Ilıca'nın solunda hiçbir düşman kıt'ası yok. Vaziyet sarih olmadığından bugün hiç bir hareket yok. Akşama doğru düşmanın ric'atine kuvvetle delâlet edecek haberler geldiğinden kalbler daha ferah. Yarın düşmanı tâkib için tertibat var.

12 Eylül

Bugün pek ferahlı geçdi. Öğleden sonra *Kâzım Bey*'in tarassud mahalline gittik. Ve Kartal Tepe'ye yapılan taarruzu seyrettik. Düşmanın müteaddid kollarla ric'at ettiği her taraftan te'yid olunuyor. Şimdi düşmanı kaçırmamak ve geçit hareketi yaparken tazyik edip ric'atını inhizâma kalbetmek lâzım. Akşama doğru Kartal Tepe elimize geçtiği gibi taarruzun daha ilerilere sürülmesi için emirler verildi. Ancak sol cenahdaki gruplar düşmanı şiddetle tâkib edeceklerine düşmanın terkeylediği mevzii işgal ile vakit geçiriyorlar. Beşinci Süvari Grubu vazifesini iyi anlamış. Düşmanı cenubdan iyi sıkıştırıyor. Akşam 11'e doğru yorgun olarak karargâha döndük ve ikide yattım.

13 Eylül

Bu sabah pek mes'udum. Müretteb Kolordu'dan gelen haberler pek iyi. Düşman münhezim ve perişan. Sakarya köprülerine yığılmış hayli malzeme terk etmiş. Birçok da maktul var. Beylik Köprü cenubunda kalan düşman kollarını esir etmek ümidi var. Tannenberg'den bahsolunuyor. Biraz sonra tayyare raporu Sakarya'nın şarkında hiç bir düşman neferi kalmadığını söyledi. Şimdi esir bir neferle görüşüm. 150 mevcudlu bölüğü

40'a tenezzül etmiş. Bir haftadan beri ekmek yememişler. Ahvâl-i mâneviyesi pek düşkün. Zannederim ki, Eskişehir'e kadar düşmandan pek az biri kalacak. Müdhiş bir perişânî alâmeti var. Bu derece parlak bir muzafferiyet her türlü ümidlere yol açmıştır. İnşallah milletimiz artık felâh bulur. Ve bu harb de uzun bir sulha artık mukaddeme olur.

14 Eylül

Yarma denilen yerden Karargâh Treni dün akşam Polatlı'ya tekarrüb etmişti. Bugün kıtaât düşmanı ta'kib için Sakarya'yı geçmeğe çalışdılar. Müretteb Fırka'dan iyi haberler alındı. Fethoğlu Köprüsü'nü düşmanla kapalı bulunca daha garbda bir köprüden Sakarya'yı geçerek Fethoğlu Köprüsü'ndeki düşman taburunu arkadan basdırmış ve darmadağınık suya atmış ve kendisi köprüde yerleşmiş. Süvari Kolordusu da bu fırkaya iltihak etmek üzere yolda. Düşman henüz Sakarya garbında hâl-i istirahatta görünüyor. Ben burada durmayarak Eskişehir'e kadar çekileceğini tahmin ediyorum.

15 Eylül

Fethoğlu Köprüsü'nden sonra Müretteb Fırka, Sivrihisar'daki düşmanla telefonla konuşup onları aldattıktan ve firkasına bir otomobil dolusu Yunan ekmeği celbettikten sonra Bâlâhisar'a gitmiş ve oradan da ayrıca telefonla görüşerek düşmanı iyiden iyiye iğfal ettikten sonra Sivrihisar'ı basmış; birçok esir almış; birçok Türk esirlerini kurtarmış.

Düşmanın tamâmen gerilerinde icrâ-i hareket eden bu firkadan pekçok şeyler ümid olunuyor. Süvari Kolordusu düşmanın kollarını hedef ittihaz ettiği hâlde Yunanlılar aç kalabilirler. Pek arzu ederim ki bu kolordu kumandanı olayım. Düşman kısm-ı küllisinin garba yürüdüğü görülmüştür.

16 Eylül

Dün akşam *Re'fet Paşa* karargâha gelmişti. *Mustafa Kemâl*'in rütbesi konuşuldu. Bugün öğleden sonra saat üçbuçukda Ankara'ya avdet için tren hareket etti. *Mustafa Kemâl* attan düşdükdün sonra ciğerinde rahatsızlık hissediyor. Muâyene ve tedavisi lâzım.

İstasyonda istikbal. Ben yine bir hafta evvele kadar pek müz'ic geceler geçirmiş olduğum istasyon civarındaki binadayım. Fakat vaziyet ne kadar sükûnetli! Bir aydan beri tâkib eden kâbus artık mündefi' olmuşdur. Lehülhamd düşmanın makhuriyetini re'yülayn gördüm. Mesele şimdi onu şiddetle tâkib edebilmektedir.

17 Eylül

Benim mazbata bâzı muhâlif meb'uslar tarafından dûcâr-ı i'tiraz olmuş ve hayli münakaşalar cereyan etmiş. Bu sebebden bugün biraz canım sıkıldı. Bugün *Papulas*'a âid nişanların Sivrihisar'da ele geçdiğine dâir haberler geldi. İki erzak koluna da taarruz edilmiş. Bu kollar iz'âç edildiği hâlde ben zannediyorum ki düşman Eskişehir'de dahi duramayacak.

19 Eylül

Mustafa Kemâl büyük ve siyâsî nutkunu söyledi. Benim meb'usluğum da bin müşkilâtla ve *Mustafa Kemâl*'in şahsî müdâhalesiyle geçdi. Hakkımda muntazam bir propaganda yapıldığı anlaşılıyor. Bu propagandanın nereden geldiğini henüz anlayamadım.

Akşam *Midhat Bey*'in evine dâvetli idik. Geç vakit avdet. Artık diğer bir eve naklettim. İstasyon dâhilinde ve Paşa'nın evine bitişik bir katlı bir ev. Bunu her hâlde tercih ediyorum.

Franklin Bouillon bu akşam Ankara'ya gelmiştir.

20 Eylül

Mustafa Kemâl'de dejeuner. *Adnan* ve *Hâlîde Hanım* beraber. Avdette *Sarou*'yu ve *Franklin Bouillon*'u gördüm. İngiliz Generali *Harrington*'ın beni İstanbul Hükûmeti'nden berâ-i tevkif

istediğini işittim. Gûyâ İstanbul'da komplo yapmışım. Bu general mutlaka mecnun bir şey olacak. İstanbul'a girmeden orada nasıl komplo tertib edebileceğimi hiç düşünmemiş galiba. *Sarou'*nun iade-i ziyâreti ve *Receb Bey'*le beraber Yahşihan'dan gelen erzakdan müstefid olarak yatağa girdim.

21 Eylül

Bütün gün hiç odadan çıkmadım. *Galibe'*ye mektub yazdım. *Ve Das türkische Reich* nâm iktisadî kitabı tercüme etmekle meşgul oldum. Akşam *Receb Bey'*in erzakından müstefid oldum. Şimdi bana *Mehmed* isminde Söğüd'lü bir asker hizmet ediyor.

22 Eylül

Meclise gittim. Akşama doğru avdet. Ve terceme ile meşgul iken *Mustafa Kemâl'*den Hey'et-i Vekile'ye gitmek için bir dâvet geldi. Gittim. *Franklin Bouillon* ile müzakereye me'muriyetim tebliğ olundu. Sonra berâber buraya avdet ve geç vakte kadar *Receb Bey'*in erzakından müstefid olduk.

23 Eylül

Bu sabah ve öğleden sonra Hâriciye Vekâleti'nde *Franklin* ile yapacağımız müzâkerâta nasıl başlayacağımızı kararlaştırdık. Ve saat beşte kendisiyle görüştük. Bugün yalnız kendisinin getirdiği metin hakkında verdiği izahatı dinledik. Yarın cevaplar vereceğiz. Ben Türklerin kısm-ı âzamını bizim hudud dâhiline almağı teklif etmek ve ısrar etmek istiyorum. Arkadaşlarımı biraz bu noktada zaif görüyorum. Hemen cede etmeğe pek mütemâyil görünüyorlar. Yarın vereceğim cevabı hazırladıktan sonra şimdi yatağa gireceğim.

1 Ekim

Franklin Bouillon ile müzâkerât dört-beş günden beri hâl-i tevakkuftadır. Hudud meselesinde anlaşmak kabil olmadığı için müzâkerâta devam edip etmemek meselesini Paris'den sordu. Şimdiye kadar cevap gelmedi. Diğer meselelerde anlaşmak mümkün görünüyorsa da müessesât-ı ecnebiye ve akalliyet meseleleri de hayli müşkilât dâvet edecek. Her ne ise dün kendisine Fransız esirlerini tahlis ettiğimi haber verdiğim zaman pek sevindi. Bu haberin kendisi üzerinde iyi te'sir yaptığı gibi Fransa'da da lehimize te'sirât yapacağına eminim.

4 Ekim

Franklin Bouillon henüz Paris'den cevap almadı. Fransız esirleri meselesi Meclis'de aks-i sadâ hâsıl etti. *Yusuf Kemâl Bey* de şâyân-ı i'timad değil. Bundan başka bugün Meclis'de Koçgiri hâdisesi müzakeresi cereyan etti. Akşam *Edib*, *Yusuf Kemâl*, ben, *Münir*, *Sarou* ve *Franklin* berâber yemek yedik ve bric oynadık.

11 Ekim

Dün Dâhiliye Vekili intihab olundum. Dün Akşam *Franklin Bouillon* ile netice-i müzâkerât Hey'et-i Vekile'de konuşuldu. Ve yarınki Meclis'de müzâkeresi takarrür etti. Hey'et-i Vekile hudud meselesinde ısrar etmiyor. Bu sabah Dâhiliye'de işe başladım. Öğleyin bâzı noktaları *Franklin* ile görüştüm. Müessesât-ı ecnebiye meselesinde Osmanlı kanunlarına aykırı harekâtta mezkûr müesseselerin ictinâb edeceklerine dâir fikra dercini kabul etti. En dikenli bir mesele hâl olundu. Öğleden sonra Hey'et-i Vekile'ye neticeyi söyledim. Memnuniyet. Sonra İngilizlerin Mîsâk-ı Millî dâiresinde sulh yapmağa arzukeş olduklarına dâir *Hâmid Bey'*in telgrafı okundu ne âlâ. Grubda müzâkerâta dâir izah verdim. Ondan sonra *Münir Bey'*le birlikte *Franklin* karşısında sonuncu bir müzakere yaptık. Yalnız yemek yedim.

KÂZIM BEY (daha sonra *Tümgeneral Kâzım SEVÜKTEKİN*) (İstanbul 1877-1949): İstiklâl Harbimizin ünlü komutanlarından biri bulunan Tümgeneral *Kâzım Sevüktekin*, 30 Haziran 1921'de Anadolu'ya geçerek Sivrihisar ve yöresi komutanlığına atanmıştı. *Ali Fethî Bey*'in hâtıralarında (12 Eylül 1921): "*Bugün pek ferahlı geçdi. Öğleden sonra Kâzım Bey'in tarassud mahalline gittik. Ve Kartal Tepe'ye yapılan taarruzu seyrettik*" notunda adı geçen *Kâzım Bey*, bu *Tümgeneral Kâzım Sevüktekin*'dir.

HENRI FRANKLIN BOUILLON (Jersey 1870-Paris 1939): Bu ünlü politika adamı 1898'de *La Volonté*'yi kurmuş, Rappel'de çalışmıştır. 1910, 1919 ve 1923-1936 yılları arasında Sein-et Oise'dan milletvekili ve senatör seçilmiştir. 1919 yılından başlayarak Rhin (Rhein) Cumhuriyeti taraftarı olduğunu bildirmiştir. Rapallo Konferansı'nda önemli bir rol oynamıştır.

1921-1922 yıllarında Ankara Büyük Millet Meclisi temsilcileri ve *Mustafa Kemâl Paşa (Atatürk)* ile müzakerelerde bulunmak görevi, Fransız Hükûmetince kendisine verilmiştir. O sırada, Fransız Senatosu Dışişleri Komisyonu Başkanı bulunan *Franklin Bouillon*, 9 Haziran 1921'de Ankara'ya gelmiş ve Türk Hükûmeti ile gayri resmî bir temas kurmak istemiştir. Ankara'da kaldığı bu ilk anlaşma zemini hazırlama denemesinde bizzat *Mustafa Kemâl Paşa (Atatürk)* ile görüşmelerde bulunmuştur (bk. *Gazi Mustafa Kemâl: NUTUK, İstanbul 1938 baskısı, ss. 422, 444-447*). Daha sonra 19 Eylül 1921'de Ankara'ya ikinci kez gelişinde, ilişkiler özellikle, *Mustafa Kemâl Paşa* tarafından görevlendirilen *Ali Fethî Bey*'le olmuştur. Bundan sonra Türk-Fransız görüşmeleri daha olumlu bir yola girmiş ve Sakarya Meydan Muharebesi'ni de Türkler kazanınca, 20 Ekim 1921'de Ankara İtilâfnamesi'ni Fransa Hükûmeti adına *Franklin Bouillon* imzalamıştır.

HÂMİD BEY (*KIZILAYCI HÂMİD BEY, ABDÜLHAMİD HASANCAN*) (İstanbul 1870-İstanbul 28 Kasım 1943): Türk iktisatçısı ve Millî Mücadele'de Hey'et-i Temsiliye'nin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin İstanbul'da büyük hizmetler gören diplomatik temsilcisidir. *Yavuz Sultan Selim*'in nedimlerinden ünlü Türk bilgini ve bestecisi *Hasan Can Çelebi* ahfâdından Şeyhülislâm *Hoca Sa'deddin Efendi*'nin torunlarından *Mehmed Ârif Hikmet Bey*'in oğludur. 1913 yılından bu yana Merkez Kurulu'na seçildiği Kızılay'da gördüğü çok yararlı hizmetler yüzünden (Hilâliahmerci-Kızılaycı) diye anılan *Hâmid Bey*'in işgal altındaki İstanbul'da *Mustafa Kemâl Paşa* ve arkadaşları adına yabancılarla yaptığı görüşmeler çok önemlidir. Millî Mücadele'nin diplomatik cebhesinde *Hâmid Bey*, çetin, son derece takdire değer hizmetler görmüştür.

ARISTIDE BRIAND (Nantes 1862-Paris 1932): Ünlü Fransız devlet adamlarındandır. 1906-1921 yılları arasında 11 kez bakan ve başbakan olmuştur. Dışişleri Bakanı sıfatı ile (1925-1928) LOCARNO ve KELLOG-BRIAND Paktlarının vücuda getirilmesinde baş mimarlık vazifesini görmüştür. Birleşmiş Avrupa idealinin başlıca savunucularından biri olmuş ve 1926 yılında, Alman Başbakanı *Gustav Stresemann* (1878-1929) ile birlikte Nobel Barış Armağanı'nı kazanmış ve paylaşmıştır. F.T.

istediğini işittim. Gûyâ İstanbul'da komplo yapmışım. Bu general mutlaka mecnun bir şey olacak. İstanbul'a girmeden orada nasıl komplo tertib edebilceğimi hiç düşünmemiş galiba. *Sarou'* nun iade-i ziyâreti ve *Receb Bey'* le beraber Yahşihan'dan gelen erzakdan müstefid olarak yatağa girdim.

21 Eylül

Bütün gün hiç odadan çıkmadım. *Galibe'* ye mektub yazdım. *Ve Das türkische Reich* nâm iktisadî kitabı tercüme etmekle meşgul oldum. Akşam *Receb Bey'* in erzakından müstefid oldum. Şimdi bana *Mehmed* isminde Söğüd'lü bir asker hizmet ediyor.

22 Eylül

Meclise gittim. Akşama doğru avdet. *Ve* terceme ile meşgul iken *Mustafa Kemâl'* den Hey'et-i Vekile'ye gitmek için bir dâvet geldi. Gittim. *Franklin Bouillon* ile müzakereye me'muriyetim tebliğ olundu. Sonra berâber buraya avdet ve geç vakte kadar *Receb Bey'* in erzakından müstefid olduk.

23 Eylül

Bu sabah ve öğleden sonra Hâriciye Vekâleti'nde *Franklin* ile yapacağımız müzâkerâta nasıl başlayacağımızı kararlaştırdık. *Ve* saat beşte kendisiyle görüşüldük. Bugün yalnız kendisinin getirdiği metin hakkında verdiği izahatı dinledik. Yarın cevaplar vereceğiz. Ben Türklerin kısm-ı âzamını bizim hudud dâhiline almağı teklif etmek ve ısrar etmek istiyorum. Arkadaşlarımı biraz bu noktada zaif görüyorum. Hemen cede etmeğe pek mütemâyil görünüyorlar. Yarın vereceğim cevabı hazırladıktan sonra şimdi yatağa gireceğim.

1 Ekim

Franklin Bouillon ile müzâkerât dört-beş günden beri hâl-i tevakkuftadır. Hudud meselesinde anlaşmak kabil olmadığı için müzâkerâta devam edip etmemek meselesini Paris'den sordu. Şimdiye kadar cevap gelmedi. Diğer meselelerde anlaşmak mümkün görünüyorsa da müessesât-ı ecnebiye ve akaliyet meseleleri de hayli müşkilât dâvet edecek. Her ne ise dün kendisine Fransız esirlerini tahlis ettiğimi haber verdiğim zaman pek sevindi. Bu haberin kendisi üzerinde iyi te'sir yaptığı gibi Fransa'da da lehimize te'sirât yapacağına eminim.

4 Ekim

Franklin Bouillon henüz Paris'den cevap almadı. Fransız esirleri meselesi Meclis'de aks-i sadâ hâsıl etti. *Yusuf Kemâl Bey* de şâyân-ı i'timad değil. Bundan başka bugün Meclis'de Koçgiri hâdisesi müzakeresi cereyan etti. Akşam *Edib*, *Yusuf Kemâl*, ben, *Münir*, *Sarou* ve *Franklin* berâber yemek yedik ve bric oynadık.

11 Ekim

Dün Dâhiliye Vekili intihab olundum. Dün Akşam *Franklin Bouillon* ile netice-i müzâkerât Hey'et-i Vekile'de konuşuldu. *Ve* yarınki Meclis'de müzâkeresi takarrür etti. Hey'et-i Vekile hudud meselesinde ısrar etmiyor. Bu sabah Dâhiliye'de işe başladım. Öğleyn bâzı noktaları *Franklin* ile görüşüldüm. Müessesât-ı ecnebiye meselesinde Osmanlı kanunlarına aykırı harekâttan mezkûr müesseselerin icinâb edeceklerine dâir fikra dercini kabul etti. En dikenli bir mesele hâl olundu. Öğleden sonra Hey'et-i Vekile'ye neticeyi söyledim. Memnuniyet. Sonra İngilizlerin Misâk-ı Millî dâiresinde sulh yapmağa arzukeş olduklarına dâir *Hâmid Bey'* in telgrafı okundu ne âlâ. Grubda müzâkerâta dâir izah verdim. Ondan sonra *Münir Bey'* le birlikte *Franklin* karşısında sonuncu bir müzakere yaptık. Yalnız yemek yedim.

16 Ekim

Birkaç gündenberi Meclis'de (Fransız İ'tilâfî) münakaşa olunuyor. Bugün *Ferid Bey, Briand*'ın Âyân'da îrad ettiği nutkunu okurken ırkî esaslar üzerinde hududu kabul ettiğine dâir fikrayı bir gün evvel Meclis-i Meb'usan'da îrad eylediği nutukda İskenderun etrafında kâfi bir mıntaka-i emniyet te'sisi lâzım geleceğine dâir sözleriyle karşılaştırmak lâzım geleceğini söylediğim zaman bir tuğyân-ı infial ve i'tiraz koptu. Burası Fransa Meclis-i Meb'usâmı değildir diyenler oldu. Pek ziyâde müteessir ve müteessif oldum. *Mustafa Kemâl* ile geceyi istasyonda berâber geçirdik. Canım pek sıkılmış iken teselli dolu sözleri üzerine eski kardeşliğimize olan borçlarımızı düşünerek biraz tahfif-i elem ettim.

(ALİ FETHİ OKYAR'IN GÜNLÜK HÂTİRALARI)'NDA ADI GEÇEN ŞAHİSLERDEN BÂZILARI HAKKINDA NOTLAR

OSMAN NİZÂMÎ PAŞA (ölm. 1939): Müşir *Ali Nizâmî Paşa*'nın oğludur. İstanbul'da doğmuştur. 1880'de Harbakademisi'nden Kurmay Yüzbaşı olarak çıkmış; muhtelif elçiliklerde ataşemiliterlik yapmış ve mesleğine dâir bâzi eserler de yazmıştır (*Barometre ile İrtifa' Tâyimi*, İstanbul 1305). Meşrûtiyet İnkılâbı'ndan sonra Berlin Büyükelçisi olmuş (16 Ekim 1908-23 Nisan 1913), daha sonra *Said Halim Paşa* Kabinesi'nde Nâfia Nâzirliği'na getirilmiştir. Balkan Harbi'nden sonra Bulgar, Sırb, Yunan ve Karadağ murahhaslarından oluşan ve Londra'da toplanan Konferansa, Türkiye'yi temsil için giden Ziraat Nâzırı *Reşid Paşa* başkanlığındaki hey'ette ikinci murahhas *Osman Nizâmî Paşa* idi. Bu konferansdaki diğer Türk temsilcisi de Bahriye Nâzir-vekili *Sâlih Paşa* idi.

LAGO: İtalya Dışişleri Bakanlığı'nda 1921 yılında Politika İşleri Müdürü.

VEHİB PAŞA (KAÇI) (Yanya 1877-İstanbul 13 Haziran 1940): I. Dünya Harbi'nin ünlü komutanlarından olan *Vehib Paşa*, Yanya Belediye Reisi *Mehmed Emin Efendi*'nin oğludur. Büyük babası Yanya Emlâk-i Seniye Nâzırı *Vehib Efendi*'dir. Âile Türkiye'ye Taşkent'ten göç etmiştir. Bu sebebledir ki *Vehib Paşa*'nın yeğeni olan tanınmış iş adamı, şeker fabrikaları kurucusu ve bankacı *Kâzım Taşkent*, bu soyadını almıştır. Balkan Harbi'nde Yanya Kalesi'ni savunurken önemli rol oynayan ve Çanakkale'de Üçüncü Kolordu Komutanı olarak yararlı hizmetler gören *Es'ad Bulkanlı Paşa* (1862-1938), *Vehib Paşa*'nın ağabeyidir.

Cesur, atılgan, kahraman bir asker olarak tanınan *Vehib Paşa*, 1897'de Erkân-ı Harbiye Mektebi'ni birincilikle bitirmiş ve Yemen'de görevlendirilmiştir. Daha sonra Diyarbakır Tümeni Kurmaybaşkanı olmuş ve 1907'de Erzincan'daki Dördüncü Ordu Karargâhı'na nakledilmiştir. Erzincan Harbokulu ile Manastır'daki Harbokulu Müdürlüğü ve Askerî Okullar Komutanlığı sırasında askerî okullarda disiplin ve modernleşme açısından birçok yararlı değişiklikler yapmıştır. İttihad ve Terakki kadrosunda mühim görevler görmüş; Mekke Vali ve Komutanlığı sırasında Şerîf Hüseyin ve oğullarının hâinliklerine karşı yararlı hizmetlerde bulunmuştur.

Yanya savunmasında, Çanakkale savaşlarında büyük hizmetler gören *Vehib Paşa*, Erzurum Kal'asının düşmesinden sonra *Mahmud Kâmil Paşa*'nın yerine komutan verilmiştir. Çetin mücadeleler sonunda 24 Şubat 1918'de Trabzon'u ve Mart'ta Hopayı alarak, 1914 sınırlarımıza ulaşmayı başarmıştır. 26 Mart 1918'de, eski sınırları da aşarak Batum üzerine yürümüştür. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra İstanbul'a gelmiştir.

Tevfik Paşa Hükümetince tutuklanan İttihatçılar arasında *Vehib Paşa* da Malta'ya sürülmüştür. *Vehib Paşa*, İtalya'ya kaçarak kendini bu sürgünden kurtarabilmiştir.

Yıllar sonra İtalyan-Habeş Harbi'nde görev alan *Vehib Paşa*: "Ben, Habeşistan'a komuta etmek için değil, savaşmak ve yenmek için gittim" demiştir. Eğer elinde modern bir ordu olsaydı, hiç kuşkusuz onu "Türk Hattı"ndan atmaya kimsenin gücü yetmezdi. İtalyanlar, Addis Ababa'ya girip, savaş sona erince, *Atatürk*, Ulus gazetesine: "*Negüs* kendi hükümet merkezini terketti. *Vehib Paşa*, Türk Hattı'nda dayanıyor" diye demeç vermiştir.

Bir süre İskenderiye'de kaldıktan sonra Türkiye'ye dönen *Vehib Paşa*, 13 Haziran 1940'da hayata gözlerini yummuş ve Karacaahmed Mezarlığı'ndaki ebedî istirahat yerine terkedilmiştir.

NESİM MAZLIAH: I. Dünya Harbi ve Mütareke yıllarında İstanbul piyasasını sömüren Yahudilerden biri. İtalyan teb'ası ve casusu olduğu hâlde Türk Parlamentosu'na girmeği başaran ünlü Yahudi Mason *Emanuele Carasso*'nun piyasadaki iş-ortağı *Nesim Mazliah*'dı.

SAİD HALİM PAŞA (Kahire 1863-Roma 1921): *Kavalalı Mehmed Ali Paşa*'nın torunu ve *Halim Paşa*'nın oğludur. Avrupa'da eğitim görmüştür. 1888'de Devlet Şûrası'na üye; 1911'de Şûrây-ı Devlet Reisi, üç gün sonra Hâriciye Nâzırı olmuş ve 11 Haziran 1913 Çarşamba günü *Mahmud Şevket Paşa*'nın öldürülmesi üzerine Sadrâzamlığa getirilmiştir. 1916 Ocağında Ayan âzâlığına dönmüş; İstanbul'un işgalinde tutuklanarak Malta'ya sürülmüştür. Sürgünlükleri sona erip bırakıldıkları zaman Avrupa'ya geçmiştir. Roma'da, İttihatçıların ileri gelenlerini öldürmek üzere kurulmuş Ermeni teşkilâtından bir komiteci tarafından öldürülen *Said Halim Paşa*'nın nâşi İstanbul'a getirilerek Sultan Mahmud Türbesi bahçesine, babasının yanına gömülmüştür.

RASİM FERİD BEY (*Dr. Rasim Ferid TALAY*): 1888'de Trablusgarb'da doğmuştur. *Mehmed Ferid Paşa*'nın oğludur. 1918'de İstanbul'da *Ali Fethî Bey* ile *Mustafa Kemâl Paşa*'nın ortaklaşa çıkardıkları (*Minber*) gazetesinin imtiyaz sâhibi *Dr. Rasim Ferid*'dir. *Ali Fethî* ve *Mustafa Kemâl*'in yakın arkadaşlarından biri olduğu anlaşılan *Dr. Rasim Ferid (TALAY)*, IV. dönemde (iltihâki 4 Mayıs 1931) Bursa; V, VI ve VII. dönemlerde (1 Mart 1935-5 Ağustos 1946) Niğde Milletvekili seçilmiştir.

SEZÂİ BEY (*Sezâi Ömer Madra*): O sıra Ayvalık'da zeytinyağı ticareti ile uğraşan bir tüccardı; İstanbul'da Bebek'de evi vardı.

İZZET PAŞA (*Ahmed İzzet FURGAÇ-Müşir*) (Naslıç-Manastır 1864-Erenköy-İstanbul 1937): Osmanlı İmparatorluğu'nun son Sadriâzamlarındandır. Kafkas Cebhesi II. Ordu Komutanı ve sonra Kafkas Orduları Grubu Komutanı bulunan *Ahmed İzzet Paşa (Furgaç)*, o yıllarda Bitlis'de görevli *Mustafa Kemâl Paşa*'nın da komutanıydı. *Küfrevî Şeyhi Abdülbâki Efendi Hazretleri*'nin dostu olan *Ahmed İzzet Paşa*, *Küfrevî Dergâhı*'na gelmiş ve Nakşibendî tarikatine girmiştir. Burada tanıdığı *Mustafa Kemâl*'i sevişi; Sadriâzamlığı sırasında gösterdiği yüksek karakter örneği atılımları ve Millî Mücadele'yi destekleme çabaları ve özellikle sürgünden doğruca Anadolu'ya geçen cesur ve kahraman *Ali Fethî Bey*'in İstanbul'a gelince eşini ve çocuklarını değil de *Ahmed İzzet Paşa*'yı ziyâreti, dikkatle üzerinde durulacak hususlardır.

M. GUINDORF: Belçikalı Elektrik ve Tramvay Şirketi Müdürü.

MEMDUH BEY: Hasan Cemil (ÇAMBEL) Bey'in ağabeyi.

MUHİDDİN PAŞA (*AKYÜZ*) (İstanbul 1870-Ankara 13 Ekim 1940): İstiklâl Harbimizin ünlü komutanlarından biri ve daha sonraki yıllarda Tahran ve Kahire Büyükelçisi bulunan Tümgeneral *Muhiddin Akyüz*, Eylül 1920'den Kasım 1921'e kadar (Kastamonu ve Bolu Yöresi Komutanı) idi. *Ali Fethî Bey* 5 Ağustos 1921 gecesi İnebolu'dan Kastamonu'ya geldiğinde *Muhiddin Paşa*'nın sıcak konukseverliği ile karşılanmıştı.

KÂZİM BEY (daha sonra *Tümgeneral Kâzım SEVÜKTEKİN*) (İstanbul 1877-1949): İstiklâl Harbimizin ünlü komutanlarından biri bulunan Tümgeneral *Kâzım Sevüktekin*, 30 Haziran 1921'de Anadolu'ya geçerek Sivrihisar ve yöresi komutanlığına atanmıştı. *Ali Fethi Bey*'in hâtıralarında (12 Eylül 1921): "*Bugün pek ferahlı geçdi. Öğleden sonra Kâzım Bey'in tarassud mahalline gittik. Ve Kartal Tepe'ye yapılan taarruzu seyrettik*" notunda adı geçen *Kâzım Bey*, bu *Tümgeneral Kâzım Sevüktekin*'dir.

HENRI FRANKLIN BOUILLON (Jersey 1870-Paris 1939): Bu ünlü politika adamı 1898'de *La Volonté*'yi kurmuş, Rappel'de çalışmıştır. 1910, 1919 ve 1923-1936 yılları arasında Sein-et Oise'dan milletvekili ve senatör seçilmiştir. 1919 yılından başlayarak Rhin (Rhein) Cumhuriyeti taraftarı olduğunu bildirmiştir. Rapallo Konferansı'nda önemli bir rol oynamıştır.

1921-1922 yıllarında Ankara Büyük Millet Meclisi temsilcileri ve *Mustafa Kemâl Paşa* (*Atatürk*) ile müzakerelerde bulunmak görevi, Fransız Hükümetince kendisine verilmiştir. O sırada, Fransız Senatosu Dışişleri Komisyonu Başkanı bulunan *Franklin Bouillon*, 9 Haziran 1921'de Ankara'ya gelmiş ve Türk Hükümeti ile gayri resmî bir temas kurmak istemiştir. Ankara'da kaldığı bu ilk anlaşma zemini hazırlama denemesinde bizzat *Mustafa Kemâl Paşa* (*Atatürk*) ile görüşmelerde bulunmuştur (bk. *Gazi Mustafa Kemâl: NUTUK, İstanbul 1938 baskısı*, ss. 422, 444-447). Daha sonra 19 Eylül 1921'de Ankara'ya ikinci kez gelişinde, ilişkiler özellikle, *Mustafa Kemâl Paşa* tarafından görevlendirilen *Ali Fethi Bey*'le olmuştur. Bundan sonra Türk-Fransız görüşmeleri daha olumlu bir yola girmiş ve Sakarya Meydan Muharebesi'ni de Türkler kazanınca, 20 Ekim 1921'de Ankara İ'tilâfnâmesi'ni Fransa Hükümeti adına *Franklin Bouillon* imzalamıştır.

HÂMİD BEY (*KIZILAYCI HÂMİD BEY, ABDÜLHAMİD HASANCAN*) (İstanbul 1870-İstanbul 28 Kasım 1943): Türk iktisatçısı ve Millî Mücadele'de Hey'et-i Temsiliye'nin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin İstanbul'da büyük hizmetler gören diplomatik temsilcisidir. *Yavuz Sultan Selim*'in nedimlerinden ünlü Türk bilgini ve bestecisi *Hasan Can Çelebi* ahfâdından Şeyhülislâm *Hoca Sa'deddin Efendi*'nin torunlarından *Mehmed Ârif Hikmet Bey*'in oğludur. 1913 yılından bu yana Merkez Kurulu'na seçildiği Kızılay'da gördüğü çok yararlı hizmetler yüzünden (Hilâliahmerci-Kızılaycı) diye anılan *Hâmid Bey*'in işgal altındaki İstanbul'da *Mustafa Kemâl Paşa* ve arkadaşları adına yabancılarla yaptığı görüşmeler çok önemlidir. Millî Mücadele'nin diplomatik cebhesinde *Hâmid Bey*, çetin, son derece takdire değer hizmetler görmüştür.

ARISTIDE BRIAND (Nantes 1862-Paris 1932): Ünlü Fransız devlet adamlarındandır. 1906-1921 yılları arasında 11 kez bakan ve başbakan olmuştur. Dışişleri Bakanı sıfatı ile (1925-1928) LOCARNO ve KELLOG-BRIAND Paktlarının vücuda getirilmesinde baş mimarlık vazifesini görmüştür. Birleşmiş Avrupa idealinin başlıca savunucularından biri olmuş ve 1926 yılında, Alman Başbakanı *Gustav Stresemann* (1878-1929) ile birlikte Nobel Barış Armağanı'nı kazanmış ve paylaşmıştır. F.T.

Mikrofilm Arşivi Nu. A. 4877

MÜELLİF ADI : *Okyar, Fethi*

MÜTERCİM ADI :

ESER ADI : *Hatıra Defteri*

BOY : *137 X 75 mm.*

KÜTÜPHANE : *Eşi Galibe Okyar Kızı Nermin Kırdar*

KAYIT Nu. :

Bu Mikrofilm Ankara'da Milli Kütüphane Mikrofilm Servisinde hazırlanmıştır: *TEMMUZ-1969*

Filmi Çeken	Çekile olan

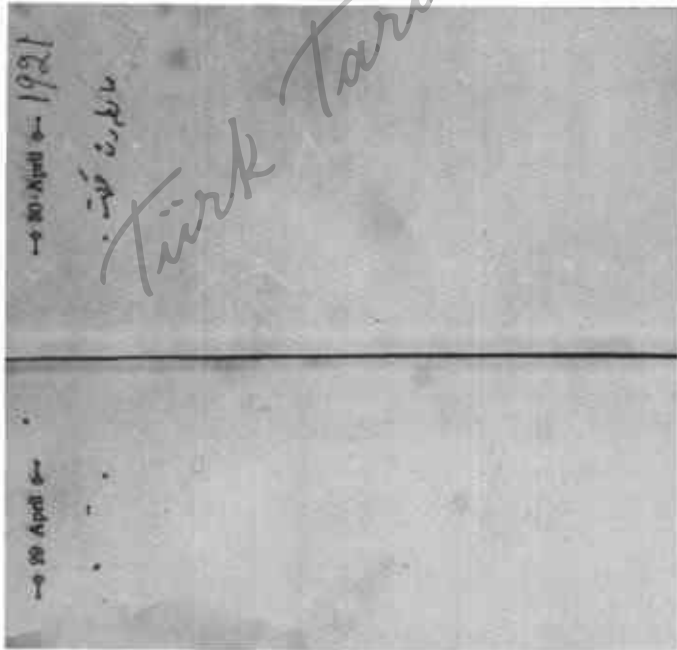
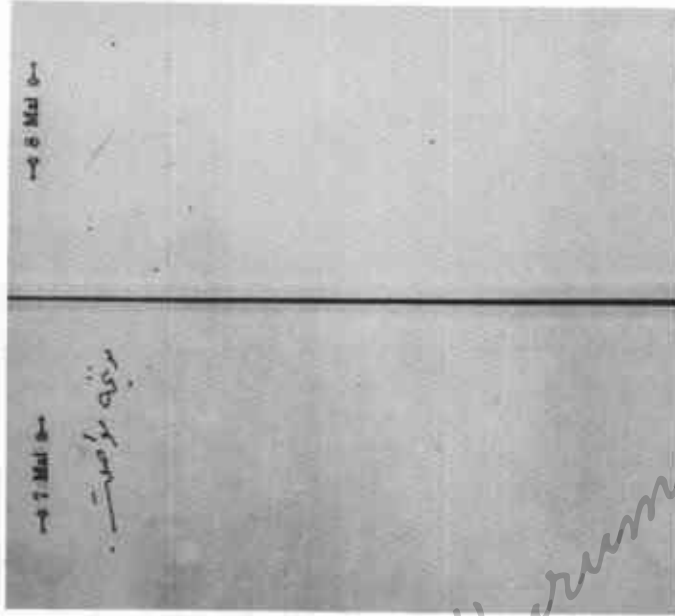
Kontrol eden	Fotoğrafçı	Notlar

Fethi Tevetoğlu

Agenda.

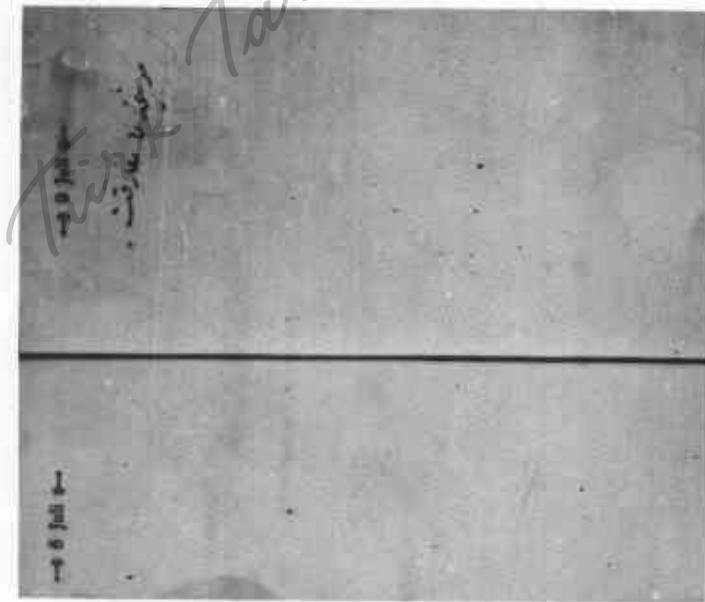
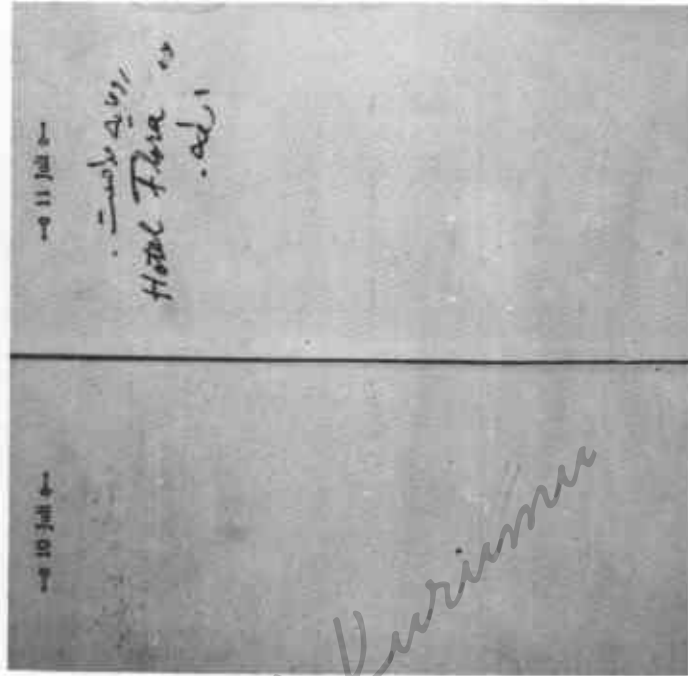

Türk Tarih Kurumu

Türk Tarih Kurumu

Fethi Tevetoglu

→ 12 Juli ←

[Faint handwritten text, possibly bleed-through from the reverse side]

→ 13 Juli ←

چو درون به نیت اندیشم شکر در آفتاب
 به نیت پریشانی تو من کوی خاتره ام
 در خیره کبریا ای که ایام به برداشته
 دیگر بشنوی صد آه و ناله تا کار از غم
 بر کن نظر بهایت ای خاتره ای که
 در آن *سحر* یی لایم . آن طوری مکتوب
 از آن دانه یاد گرفتم در شکر ایام از
 به شکر . ترنگه صدای روشنا به
 بقیه این دنیا ای که بجز آن که
 به درون تو ای که اسباب آن خنده تا
 چو ای که به نیت بزرگه غم ای که
 و نیت به نیت صدور لوتی و سلامه کوه
 خردم از ملاحظه و عکس ای که لوتی بزرگ
 روستف بود در ای که لوتی بزرگ
 غم که بزرگ

Türk Tarikat

17 Juli

شهر نغمه صالح ایلم و صفی کجی مکتوب
بایندرم. ناختا و کولور ایچون و صفی
با طرفه تکیه نکلن اونما سرتنه و صفی
اونجه کجه کله قورایر ویریم. بایندرم
بوردا یازون ره ننه قلم.

بولون نیه ایچییقه تابل حاصله
ما یازا. غلبه نغزای اولور اولور
بکرتنه سفارته اولور کیم. اولور
استراحت اقام کینتله
تیا نرونده بیرک. ویدیا
جانانم سیرایشک.

16 Juli

روماره به صحنه کون کیریم
با صحنه Borghese ره اوکیم
سانا افدانه بوایغیه نیه
اولمور. بده حداتی برتون روما
سکرتنه با ناقص. سرفاقد آراه
اییم با درجه ره بیس و کولور
اشا نون آذربان به صحنه کلاروا.

خلوه اقام اوشن موزه خانه راه
ریاره قالدی ملس او زنده سر
بجه، مویخ کیم تیزه و تقم و کلان
ز مرد کل سدل سدران کلاره نوزانه
نوزلو و صحنه روما سرتنه کلمه روما
حقیق ایس. کل کل او کور. ناطق
رومانت ده صفی برتون بران یازان
صفتی وار. برتری ره اولور نیه
سولنده شش کلن تر جو ایدریم

فراسقانی پو خانچه مجامعه برزبانده
 خرمینه و مردوش . او که کتا علیم
 مایه نایه . فراسقانی کتا سینه
 او مایه آره که انتم زنی کتا آره
 صریق . آقام عثمان نقلان
 ایم *Castello del Cerani* ده
 آقام بیکه . مرتاب و فایه
 دیوه حران مشا برتقده
 یونم بویا فایه کم آریسه
 فایه تقیه ایزیه بیتی آنم صوبه
 مایه بویو بویو نیدیسه
 واکلا سیاهه خاقلان

غالبه نوقه اینجوریم! آری کتا کتا
 و مکتدا مایه ده آقدا آقدا بودقده
 انترانه کتا افطانه آره . مایه کتا
 اسارت انترانه سکا ویکه هر دور
 دو سو خمیره غله ایدیرسه وریا . هر طایفه
 آریه مایه نه مایه کتا . بویون
 استا قول ایچون بییت آدم . کتا کتا
 کتا کتا ویدرم . مایه زنی ایوه
 بیز کتا مایه مایه کتا کتا
 کتا کتا کتا . کتا کتا کتا
 آره کتا کتا کتا کتا کتا کتا
 کتا کتا کتا کتا کتا کتا کتا
 او کوروم . کتا کتا کتا کتا کتا
 چون کتا کتا کتا کتا کتا کتا

20 Juli

کتابخانه مطبوعاتی تهران
 در روز ۲۰ جولای ۱۳۰۵
 کتابخانه مطبوعاتی تهران
 در روز ۲۰ جولای ۱۳۰۵
 کتابخانه مطبوعاتی تهران
 در روز ۲۰ جولای ۱۳۰۵

برای خرید کتاب
 به آدرس تهران
 شماره ۱۰۰

21 Juli

کتابخانه مطبوعاتی تهران
 در روز ۲۱ جولای ۱۳۰۵
 کتابخانه مطبوعاتی تهران
 در روز ۲۱ جولای ۱۳۰۵

برای خرید کتاب
 به آدرس تهران
 شماره ۱۰۰

24 Juli

بولون Brindisi - براندیسی .
 اول روز اورجیون هیر فانی .
 حقیقی و بی کوهن بر سر اولیا
 یوم ریه بازاری نایب بنوا جای مقیم
 هم ق من لعل با حفری بی ملک
 وایه - ره درت مشهوره تاره ای کله
 اکلنه پلوتن انترنا سوناله ده اوکلنه
 بیانه ستاره اولاننده . دکرده ن
 برتتا با بی حد ثابت آقام
 دایره بنون . شمشیر لالا ندره
 دایره آوری
 Orientino
 لایزه ارنه فیهن هم یکله فیهن لایزه

25 Juli

بوصاع کور قریه دکرده .
 بیخ وایدن حبه : آرو باون جلوه
 قیوم و بک ایسه ایل یکی یونان غنچه ره
 بیکنه مالک مقالی غرضه برتت تقلا
 ده یولیا منه بی خاندنیم تا توری
 بوقالی غرضه غرضه درواغ لده
 بو سکر ترسه و بیجه اوله
 آرنه بی خیرن غنچه بی نایله
 ایسه یوم . ما مانده کورم
 دایره راقه . کفیر ری ای بیچاره
 ایسه انده اندنیه بوم واکلن لولکه
 اعتبار بیله اکلنه دکل . حجاب بیرون
 قور کوی امت راقه کله کلیم ؟

27 Juli

بوتون ره کئوره فخر شردا اجنه کدی
بیره عترته ره بطفه کلام مغان توفقه
فایستی و نون اعرار موفقته امیر کلین
مایه بو بصره . فقط کوب بو عترته ره بیانی
ایسته میوه . بن باطع لولکه نه بیاره
ایضاً ایسته میوه . بیار بیه خار
قنده نه نه عترته این سکه اوقویه بیه
بیره ی ده سال کئورده لول .
بو بینه نا کلور است نول و نه سنی آنتورکه
قالسه . فقط هر سنی اردوزن
موفقه اولت باغلیه . باقمع !

28 Juli

بوتون کول سنج بیانه ارفا به دن اول
تا تامان بروته روغور جنوب کلور برآه
سرتنه و ساعته بیره با اعنار
بیره روغور و سمال استقامته قطع
سافه ایمل دلایه بوزن . یاره جماع
ده بیره اولم حقیقه . فایوردان
سینه بیه قدر بو نایله طرفه کندی نه جمیع
بشکلده با بیجه نفا سربلور .
بو نایله بیره نایله سکلور ، بو نایله
بو نایله قفق آردانه نون و عترتی باقیه
موفقه و کلور سربلور . استام
دیلورده سن و قفق بیره نایله بیره بیره بیره
کولسته بو نایله کلور ایله مانی وقتن اوله
فرور و عطفه کرسته بیره ؟ آره بو بیره بیره
نه فایسته !

4 August

آفتاب نه - اوتوبول ناقه سی .
آدم باشنه ۷۵ لیرا حیدره اولمقدن
اوتوبول صاحبی سمانورج . (اوسبره اوسه)
یادگیری ره تاتیر ایشیک . کونیه
نیزی منقلون ب اعلی ا - کونیه تاتیر
ایسین اربیل ناره و صبر کله قانقلون
سید خنزار - دیرازا .

3 August

بگون نایه کندی طور اغنزه آیانه
ماصم . اینه بولی قلعه افاربه
بایکوزل - ققه حیدره . سنکی ناکم تن
اونه سافه آری . و بو کیم اوند
اوند کیم بوزم . اده بو نایه آینه سی
ایسین اربیل ناره
اوتوبول نایه طور اغنزه آیانه
ماصم بون نایه سنی نه قده . سونیه کلیم
نقلون نایه هر دره لوسو خنده
دایره قاشین نایه بیکار . دشمنین
کوشوریه . ایشا سونق رلام تاجری
یا بیسه . کندن ایشا سونق آینه نه
بوجوره رلام ایشا سونق دارسه . نقلون نایه
بگون نایه کندی طور اغنزه آیانه

7 August

سواندن زین آیا قورمکونلوسه.
 مع مانیه بوره آیه ایه بوره قورمکونلوسه
 قلمه خانه بقره آتی . بو قورمکونلوسه
 کاملو یا صقده . بک عورده عاقده
 به ایلدی قلمه آیه کون بو آیه
 عینه ضی صقده قون علقه مانیه
 ذصلورده . اوراوه قریاته مدیره
 هلمه بک بو اوینه سز ایه . ایل
 رحمت ایشیم . باباس غایبنا چون ایا
 ایلیم نل آفدی ایه . عاقده
 مانیه نل لطف اولان ایل
 به بقارن ایل کونلورده
 علقه "باباس" بو علقه ایلورده

8 August

فن لواق ملقه کال سر یا ویر صالح ایل
 عاقده اولور اول کونلورده . اورا
 عینه بقره و علقه بقره آیه
 آغا صقده بقره علقه بقره
 عاقده دن کجه صقده ایلورده
 بک آیه بقره ایلورده . علقه بقره
 علقه بقره ایلورده . اوکجه بقره
 بقره آتی وانا ایلورده بقره
 کیرک آیلورده بقره کونلورده
 ایلورده بقره بقره بقره
 بقره ایلورده . آتی ایلورده

→ 9 August ←

اوکله دن صحره ، آفت دغوز
 ساته ره زيارت . بو صفا كان ايجان
 حيره ياشنده مظهره كان ايم بگده
 گورام . ضيه او حله اتدن و وحيفه
 حيره ي آكلار قنده حله عدنان
 لکک اونده کيک . عدونه
 مظهره کله باغنه کيک زاده
 اوقتم کيک يهک . و کيم وقت
 استا سونه عدوت ايم .

→ 10 August ←

صفت بيه به آغز ايم قلم
 بوشام زيارت اوجک دن اول زيارت
 استا ايم . مظهره کله باغنه
 کوزل بانه و صحره رکده يلم
 مدينه حله مظهره کله مانه کيک
 با به آغز زيارت کيک
 اوقم حله بجهون مانه
 کيک . دبو حله حله زيارت
 حله ۱۱۵ نه قلم قنده حله
 استا سونه عدوت . مظهره کله
 استا نول مظهره قنده کيک حله
 واضر و کانه کيک حله کور و بوز
 با به آغز حله حله حله ايم کيک .

Türk Tariki

11 August

بگو که سینه به دو غده در آن کف
ایر/ اوله دستن توان کنه ایله برهفته
تقدیر ایله بره. ریدک بره، این کون قلمه
یایه اوله تقدیر. بندک بو تونایا کفن
صل ایله به اولو بدیایه نجه سنه
نه چون فغان ایله استک - ایله ایم
تقدیردن مستغن دره. بالطبع بره فغان
نه چون ایله ایله نزهتده.
بو تونایا کف کسه دره یون
مستعدک نذراته رکعه
ایم. باره صانع کلک کال صندیه
وکتی ایله.

12 August

بو تونایا استایونه ناسنه.
فایزینیه و آملیه فایزیه کتبه
کجه یی یا کله یونایاره کجه حد
صغیره. حضوره وقتان بره
عرفه سنه بو تونایا کف
تقدیر ایله بره. دایره دره کف
فدیه دره دوزده است کف
قد. روان این منبع اندیشه
نگاره. باره کوشه بره. عجا
سیرت کف کوه کله نیه!

« 13 August »

دسته مزبور ایدین و کلاسیک جدید
ایرینده مقدمه اولدوقی کفراتی قلمده
اوعلاننده رهنه بوطورده وقت قی زانده
امکان حال اولنده وون کجه
عینان کجه اولنده کیردم .

« 14 August »

دفعه اولم بیلدیه بواقیم
اسلا بیکم اونیارنه .

Türk Tarih Kurumu

15 August

با بر اسم اولی من جنبه معصه
 زیارتی. تا به بیاید در آن
 با بر اسم اولی من جنبه معصه
 رسیدن به سفیر کماله ایسم
 در وقت خواب و در بیاید
 کلام

16 August

خدایت صفتی بکون. اصلاح مصلحت
 اولی من جنبه معصه. با بر اسم اولی
 با بر اسم اولی من جنبه معصه. در آن
 رسیدن به سفیر کماله ایسم
 در وقت خواب و در بیاید
 کلام

Türk Tarih

17 August

دستمه بو آنقونم آهنگه من هفدره
 لقايشه اشيه بدنه هلد . بايره كاره
 مياشايو . ديكه . بو تون طابع
 مدت بو جولاخه شنه باغله .
 بازيه بو بو بون صلاقه ايه
 بو شخه بو شنگه . آنگه حيله
 نه زياده حيله رو تونيو .
 ان ايه بو رو تون حقه
 طعا . با ختم حله بو كينه ديره ايه

18 August

Türk Tarih Kurumu

→ 23 August ←

→ 24 August ←

بر کون قیام - رفته بین با ایام هر کون
مدرسه با شوقی انتظار ایام با طبع حقیقی
اطمینان کردی . فقط آنچه بر کون بر مغز زده
تدریس ایامی . مستطاب قیام در متن حاضر
بوی شیرین وقت کردی . در جدول حاضر
قاریش قلم کسین طویله ای . در حیات نظام
نقشه انبیه . بر نون با شوق بر سعادت
آن روزی . نیمه اول شوقی راه و اندیشه ای
انتظار ایامی بر نون . در متن کون ناز
ایام کجای راهت بر نون . او که نین
راض اولون . با نون توقف ایامی
دانش نون . عاقل بر نون نون
ایامی بر نون

Türk Tarih

29 August

بوسه‌های ایمن - در روزهای اول
 دست‌ها خوب منضمه و سفید گردیده
 بعد موقتاً منضمه شده است - اوکل روز
 عکس آب - ایمن - به هیچ کدی
 بعد به بیانه در وقت ریه آن آنگه
 به قفسه به قفسه ساخته گردام
 غایت که در ایمن در دست ایمن فرزند
 طول منضمه و برزق ایمن در آن
 دست ایمن در آن در ایمن ایمن
 دست ایمن در آن ایمن ایمن
 بر منای منضمه و منضمه
 در - عالم در آن در آن
 منضمه آن در منضمه ایمن در منضمه

30 August

بر انتظاری که در آن در دست
 بیکار منضمه گردیده در منضمه
 اوکل در آن منضمه در منضمه
 رکل - منضمه در منضمه
 عالمه در منضمه و منضمه
 صبر - آنگه در منضمه
 در منضمه در منضمه
 منضمه در منضمه
 منضمه در منضمه
 منضمه در منضمه
 منضمه در منضمه
 منضمه در منضمه

→ 31 August ←

در غیبت کتبی (Glossary)
 درون اوکلا در حلقه و کازو آج در او بنی
 عذر بد صانع خبزه لعل اینها بر حای
 زنه س و با عوی بیرونه تخیل این
 بر صانع فریضه هو - ایسه و نیا - علم
 نکلد و درون غیبت و دو لایه
 رله غیبت را و عقده سینه مرا فله
 او که نظردن بر او نراون کدونه سخا
 در خط مکتوبه - بر کون آنه
 در ایسه کور و در کتبه - سینه بر او
 بو فنان صانع خبزه سینه به لعل آنه
 ای مایه نشت خفا را همه سندا
 بر خفا از سندا - سینه کجی او رنج
 که سینه کجی سینه سینه او علم

→ 1 September ←

بو صانع ایسه - بر آن سینه ایسه
 درون حایل رانده ایسه سینه درون
 طرد ایسه - در کجی سینه درون حای
 ایسه در ایسه - نظردن سینه
 لعل - خبزه کدی - سینه کجی و فرغانه
 لعل سندا سینه - ایسه اوله حای
 سندا در سینه کجی کدونه سینه
 در کجی سینه - سینه ایسه ایسه
 در ایسه سینه سینه سینه سینه
 تا سینه اوله سینه سینه سینه
 بکلیه سینه سینه سینه سینه

→ 2 September →

دوون رشك كچه بره طرد اولسنه
 بائز صاخ جا صده لایوتی هر ترینه
 برضه بر ففت قانسنه . بو صاخ
 نی عین جا دره یاره و طوبی آشت
 نیا کی اولوندرسه . اوکله دانسک
 ادا ریضه آنده مه یایره اوکله بکیر
 لکله بون اولان را حکله رشک شته
 کجه بره انظار اولونورده . بیجور
 ایدیک سورخ و ظفر کونیزه عرفه شی
 نی بکیر ففت آ نزه ندا حورا
 کونیزه من بایات پورنه ؟

→ 3 September →

دوون اوکله دن صکاره رشک حال طاقه
 الکیسه . بیجم خطا ورته برسه
 کیوتزه کریمه آسنه . بوکون
 صبه ره کیوته وای . شده یه
 رشک فزوقه لایم ایلیم رکدر
 دیر کی صبا عیانت ایه بو فزوقه
 نی کون لورینه کوره کجه نی ؟ بو ف
 بو فزوقه زان اولم دن بزه قظه بخره
 اوره بی کجه دره ؟ دیا فود ایسه
 تخمک فزوقه اوز ایسه کیده کجه بره ؟
 استقبال بون کونتره کجه بره

4 September

بولون رستك ندره حاضر لونه
 ران كده مصلحاته ناسته برسه
 اولنك . ياره بر بفرزه انتل اولون
 نقا ن ب بقا ابراهمه صبر
 اتميه اولونق نكرس احاط
 ابره بر بولرس ماقنه مرفه
 اولرس . فاب دن بيم ب بكنه
 االمس . مناره همان
 دون اولون بيشا بزم بازم
 اعدن كه نجه ب بولرس . بونجه
 تاخر ابره ب كنه ب

5 September

دون رستك صاخ خبزه بايه من بوضه
 كنه ب ابره بقت عظمه ابره ابره
 اولنك دن صكره بوقه ايم ندره ابره
 ران بجه ابره . ه صاده
 رخت ره نينا ب صورته كور بولون
 كونا رستك فوه ندره بولون
 دوغوز ابر ب ابره ب
 بوجاج بر رسته فابره
 نيا بته ابره . و انا بون
 خد ابره بزم لوما ابره ب بولون
 اوبغا قبا ابره ب ديكرد اعدن ابره
 ابره ب بقمه صابنه اولون
 ان بجه ۲۰۰ بقمه وار

6 September

بولون افنه اینه در اناطیه ره
 اوزانده - ایسکه پیر اولدی. مرکز
 قاسم سنده کی رشتند جانیه قطعات
 اصحاب انک اوزانده سپورده
 دوزدر کرم کتیه . دیگر رزقونده
 رض تقاریه حول جنازه طومارینه
 کوردکسه . باقیه برکت اولامشده
 یاغیز اوزقون طومار آتیش . نو سئلانده
 رشتند هیلک ایسکه کیم سئلان اولونور
 فقط اهل قطعه سئلان باره اتم هیلک
 بولون هاید لانا آ و عا اتم سئلان
 ایسکه تقاب آلم و با سئلانم . هیلک
 وه مایزرم .

7 September

بولون وه قطعه لوز قلم سئلان کورد
 هیلک قورجه ره سئلان اولون سئلان
 رشتند هیلک کیم آتیت ایسکه هیلک
 بر سئلان ت بولون طومار سئلان
 اولون ایسکه سئلان سئلان سئلان
 یقینا کلمه کور سئلان . سئلان سئلان
 سئلان سئلان سئلان سئلان سئلان
 هیلک بولون رشتند هیلک کیم رشتند
 هیلک کور سئلان سئلان سئلان
 نولیه ایسکه . هیلک بولون سئلان
 سئلان سئلان سئلان سئلان
 سئلان سئلان سئلان سئلان
 سئلان سئلان سئلان سئلان

8 September

ایام که دوام ایستد. کشف بوضوح
 مایه معنی یاردا دسته سیراندر
 ضعیف ضایعیت ویر ویریه رشتن
 بویا، نقل و قند الیز آینه
 معنی برادر ده کتب یاردا ویز الیز
 آینه رفادق ایستد. بر دسته
 فرق نیک و نیکه هر دو ده، میوه
 دردی که کوه کوه ایستد. همه
 نغمه ایستد که آینه دسته بی تا
 دسته و دست به آینه
 انت ۹۱ به کشفه خضر صفی نام
 مظهر کمال فریاد هر دو ایستد
 یارده مباح اول که ایستد. بسف
 کله یارده

9 September

اول دوره نیکه، اول ساله کوه اوران
 الا کوز فریاد کوه نیکه. ساله کوه
 دسته سیراندر رشتن رشتن آینه کوه
 کله اولدم. فریاد کوه نیکه ایستد
 رطل. کله نیکه ساله کوه نیکه
 داوران ترنه یارده ایستد
 اول یارده کوه. فریاد
 ترنه ده. کله رشتن رشتن
 آینه کله اولدم

11 September

صبح در این روز تمام کلاسها در مدرسه اولیای
 و مدرسه ای که تئیه بر سر راه است. فراموش از
 جدول خدایه که فراموش کردیم از یک روز
 معارف و آشنایی داریم و دقیقه کردیم روزی
 در این خبر کردیم. یک کلمه رسته است. این
 بر روی مقابله مقاله با کلمه و این که بهترین
 آنست. جملاتی تا آخر اولیای ای کلاس
 دستها بوزن تو تید هفت روزی در روز
 حکم از آنکه این خبر. جملاتی در این روز
 رسته رسته قطعه صورت تا این ایله.
 هر چه بود این میز و صندلی هم در کلاس
 قطعه می بود. در وقت صبح اولیای قطعه
 بود. آنست که روزی دستها رسته
 فراموش دولت ابراهیم خدای که تئیه صدر
 فرح باره رسته تئیه ایون زینت و...

10 September

بوصح این روز در *Gordun* لا سترقه
 ما تمام کلاسها تئیه است که رسته اولیای
 رسته کلاسها و جملاتی با این که تئیه
 ایله زینت و رسته کلاسها که تئیه
 در کلاسها روزی اولیای است. این
 در وقت بر جفته و جملاتی بر جفته
 که تئیه رسته رسته طبع است. این
 جملاتی است آنست که رسته
 روزی دستها کلاسها تئیه
 در این کلاسها بر جفته رسته
 در کلاسها رسته قطعه صورت
 این کلاسها بر جفته با کلاسها
 بود. دیگر کلاسها در کلاسها
 در کلاسها کلاسها است. این
 در کلاسها رسته کلاسها
 خبری کتبی در کلاسها.

18 September

برصاج بیک معلوم . ریش قول اردوان کلمه
 خبر بیک ایدر شمه منظم دیرت ن سقا بیکورین
 بنسبه خیم نازم نزل اینه . هر چه دره
 مقول دانه . نعل کورد و خورج ن لوان دشمه
 قولرنا ایر اینک امیرک دا - Tamekang
 کت اولونور . ایر آنه کلمه کلیده ر ایری
 سقا بیکورین شمه هیچ بر شمه نقره ن کلیدی
 درجه . شته ای بر بقره کورد شتم .
 ۱۵۰ صحران بیکه ر ۱۵۰ نزل اینه . ر شمه
 بر آنک پیر شتر . احوال مغوی س نرا دنگون
 فله ایرم که اسر شده فله ر شمه ن بیک
 ۲ تری قارجه . ده کده بر بیک ن علاش
 دانه . بودجه نایر لاده بر نظرت لوارلا
 امیرک بون آجسته . استا ای معتز
 آه نقه نلوح بود . دوه بده ایر ندره
 کورنقه مقدم اولده

12 September

مکون بیک زعل کدی . اوکله رن کلمه کاظم
 بیک ترعه کلمه کین . د قاریان نیر بیکور
 لوقه سیر اینک . دستک سقا ر قورله
 برجه اینک بیکر طرطنه نایر اولونور . سته
 دستن قورما سده کجه کون نایر کجه نقره
 ایر دس بر صفا انزازه نقب ایند لانم .
 آقا مه روعز ن نبال نیر انزه کجه کجه
 نوقه رها ایر بره مسورولم س ایجا ارلا
 ویردی . آغده حول فاصده که نوزم رکن
 شتم نقب ایره کلرله دستک نزل اینه
 بر افندر اتقال اید وقتک یی بوسار . وقتک
 آکلایر ایر ل شتی سواره غزوی زلفه ن
 ای آکلایر . کور شتم صوبه ای حقیقه
 آقتم (۱۱) دوزرا بیکورنا انده
 قارجه روتنک و انکیده نایر تم .

14 September

یازده زنده بردا و ایچاه ترفی دون
 اقامت بیرونه بی ندرت اتمیه ایسه . بولون
 قطعت رشتن نقیب ایچون تقویه ی
 کیمه دایسه بیرون . مرتب فرقه دن ایچون
 آتمیه . فتح اویغ کوردون رشتن صدور
 بولون ره غریبه بر کوردون سقا بری
 کیمه فتح اویغ کوردون دسته مابورین
 ۱۶ روزه دن باصربیه و دارم واقعه هویله
 آتمیه و کله بی کوردون پرستیه . سواری
 قول ایدوس ده بی فرقه بی ایچون
 اوزده بولون . رشتن کفون سقا
 فریق حال استراحتده کوردون
 بوزده طوریه ره اسکینده . قده حله کین
 قهجه ایچونم .

15 September

فتح اویغ کوردون حله رشتن سوری
 چهارده کیمه تقونم قون سقا اوزون
 آتله قون و فرقه بی بوزده اولوس
 بوزون اکلک حله کیمه حله مابورین
 کیمه و اوزون ره آتمیه تقونم کوردون
 رشتن ایچون ایچون اغضال ایچون حله
 سوری چهارده باصربیه بر حله ایچون
 و بی فرقه ترک ایچون قون سقا .
 رشتن سقا کوردون ایچون حله ایچون
 بوزده رشتن ایچون سقا ایچون . سوری
 قول ایدوس رشتن قون سقا ایچون
 ایچون حله ایچون ایچون قون سقا
 ایچون ایچون ایچون ایچون ایچون
 رشتن قون سقا ایچون ایچون ایچون .

16 September

روز آفتاب است و باران آید و ماه کرم است
 مظهر کله در تیر ماه است و قوت سردی در کون
 او که در هر دو ساعت اربع بقیه آن قدر
 قدرت ایمن تر از کله است. مظهرگاه
 آن در درشت کردن مکرر فکین است و
 من ای بوی. معاینه و تادیب لازم.
 و استایرند استقال. جنین
 و بقیه اول وقت به زنجیر کبیر کبیر
 اول بزم استایرند و باران آید
 نقد در وقت نوبت سکوتی است
 و بقیه ای که در کله است
 اول است. به کله است
 و آن ای که در کله است
 است و بقیه ای که در کله است

17 September

بخ مظهر بقیه نماند بهر طرفه رگای
 اعراضه ایست. در ضعیف نشسته / جویان
 انچه بود بیدار بود با ز جانم
 عقیدی. در کون یا بوی
 خانه نشین سوره صوره
 اوله که کله را از کله
 ای که از اول قولده بود
 بد قولده از جامع ای که کله
 کله ای که در کله است
 در ضعیف مظهر.

→ 18 September ←

→ 19 September ←

Handwritten text in Ottoman Turkish script, dated 18 September. The text is mostly illegible due to fading and bleed-through from the reverse side of the page.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, dated 19 September. The text is mostly illegible due to fading and bleed-through from the reverse side of the page.

Türk Tarih Kurumu

20 September

به نظر کاره ده تونه. هندان و خارده
 خانم برابر. عددته ساروی
 درواغند بویونا کورام. انگیز
 وایان و رفقونک بنی است نول
 حکومته و سیرا نوقیف است یکن استیم
 نو یا استا نوله قدیمه یا مستیم.
 بی عزیزان مطلق خون برش اولجه.
 استا نوله کدم دنا ادراره نقل
 قورمکله سب ایدو بد حکم هم ادراره
 غالباً سب ادراره ادراره زیان
 درجه بیکم برابر حقین خانان کله
 ادراره نوقیف ادراره تیاغنه
 برورم.

21 September

بر نون کون هم ادراره حقیقیم.
 عظمه به تکتبه یا نوزم. *das kaiserliche*
 Reich نام افتادوست که سب سب
 مستول ادرام. آفتام سب
 کله ادراره سب سب
 سب سب کله سب
 سب خدمت ادراره

22 September

محبت کیم . اکتبه رو فرود
 عدوت . درت همایه مشول اینه
 مکتبه کله ن هکت و کیم . کیمت
 ایرون بر دعوت کله س . کیمت
 زانقن بو یون ایم مذاکره
 ماوریتیم شیع اولدی . حکمه
 براب بودایه عدوت و کیم
 دقته قد . رجب کله استغفر
 مستغفر اولدی .

23 September

برجام و اوکله دن حکمه ما ییم کالتق
 زانقن ایم یایه صفتی نه اکرانه نه
 با ستدی هفتی و زارلا ستر برده . واقعه
 شته کندیه کورده سدا . بو کون
 یاکیز کندی سید کیم کیم منه صفتی
 ویردیکی ایضا حاکم رکب کله . یایه
 صواب ویره حکم . به نظر کیم
 افطن بزم حدود دافنه آ غلنه
 تکلیف اتدی داور اندیک اینه بوزم
 آرقدا ستر بر آنه بو نقطه ده ضعیف
 کوزد بوزم . همان عدله اتکیم بل
 صواب کوزد بوزم . یایه ویره حکم صواب
 ما اولدوقدن حکمه ستمس تیا نهم کیم

Türk Tarihleri

→ 30 September →

→ 1 Oktober →

فراتقن بوچون ایچ ندرات رده بیه
 کونده قبری حاکم نوقظه در... حدود کونده
 آکلا سکه قاچ اولدین ایچون ندرات
 روام ایچیه اینیه ملک کونده سن مایرسن
 کوردا... سده به ندرت جود ایچ کله دی.
 رکی کونده اوده آکلا سکه کونده کوردا
 مؤسسات ایچیه و اقب سکه کوردا
 ضم کلان رعدت ایچیه... کونده ایچ
 دون کونده سینه زاننده اسپرین قلی
 ایچیه کیم ضب ویریکم زمان ایچ سونیه.
 بو حیزون کونده سیه آوزنخ ایچ تا تریاییه نینک
 فراتنده ده کورده تا تریات یایه هین
 ایچ...

Türk Tarih

→ 4 Oktober ←

فراتقن بربرنه هوزن بيردنه جواب
 آلمده. فراتقن اسيرده سئس بلسنج
 عكسه حه سال انجس. لاسفلكاى بيا
 و سئان اعمار دكل. برنه باسقه
 بوكون عكسه قو بيليرى عارده س
 ندره س برين انجس. اقام
 اديب بو سئله به، نيز سار
 فراتقن بربرنه بيليرى درنج
 دنيارده

→ 5 Oktober ←

Türk Tarih Kurumu

→ 10 Oktober ←

→ 11 Oktober ←

معون راضی و کیر احباب لکھم. روز آفتاب
 زانقن بویرایم نخبه؟ نه ارادت هیئت و بیام
 خرد سوره. وایر نیکه لکھم. مذکره ستاره.
 ایتی. هیئت و کیر لکھم و در سنه نه اقدار.
 ایوی. به صبح راضی و ایت با تمام
 اوکلید لکھم نکلیم و انقن لکھم کوروسیم
 سانسات ایمنیه کله سنه کوروسیم لکھم
 ساری و کاتین کله کوروسیم احباب لکھم
 راضی و کیر لکھم ایتی. ان راضی و کیر لکھم
 سانسات لکھم. اوکلید لکھم هیئت و کیر لکھم
 سویم. نخبه. جمعه انقن لکھم نه سن
 راضی و کیر لکھم یا نخبه؟ نه کله لکھم
 حاد نکلیم نکلیم لکھم نه اعلای خرد
 نه ارادت راضی و کیر لکھم و ایت. اوکلید لکھم
 راضی و کیر لکھم و انقن لکھم نه کوروسیم
 نه ارادت یا نخبه. یا نخبه لکھم.

Türk Tarih

16 Oktober

چو دروغا به حبه و قرسته استخوانی
 مانسته او خور. بکون و زیاده بیا، بریا
 ایمان ایراد ایی یکی زلفن او خورگه حرق
 است او زلفن حدودی قول ایی یکی زار
 فقهی برکون اول محسب معواته ایراد
 ایی یکی زلفن استند ونا الا فرغ کاش
 بنطقه ایی تا سبب لازم کما کینه
 درای سوزن برین بیخا ستم برین معنی
 لازم هم کینا سویدیم زبان به طعنا نقد
 واقعه فقهی بدینس وانه محسب معنی
 عدل. رنیز اولی بیخا زیاده تا سبب
 ونا سبب ظلم به طعنا کمال ایی کون آسویان
 ایی کذا، جانم بر محسب ایی کینه ستمدار
 سوزن ایی ادنیلم اظرف کینه زار او بر عدل
 دوستی ستمکارا بهانه خیرت ایی

17 Oktober

تاریخ Kurumu
 تاریخ Kurumu
 تاریخ Kurumu

Türk Tarih Kurumu